

Tartu Ülikooli Viljandi Kultuuriakadeemia

Rahvusliku käsitöö osakond

Rahvusliku tekstiili õppekava

Kati Kuusemets

PÕHJA-VILJANDIMAA KOEKIRJALISED ÕLAKATTED 19. SAJANDIL

Seminaritöö

Juhendaja MA Christi Kütt

Kaitsmisele lubatud _____

Viljandi 2017

SISUKORD

SISSEJUHATUS	3
1. EESTI ÕLAKATTED 19. SAJANDIL	6
2. PÕHJA-VILJANDIMAA ÕLAKATTED	11
2.1. Põhja-Viljandimaa kihelkonnad ja neis kantud õlakatted senise uurimisloo põhjal	11
2.2. Põhja-Viljandimaa koekirjalised õlakatted muuseumites. Ülevaade uuritud esemetest	15
3. PÕHJA-VILJANDIMAA ÕLAKATETE TUNNUSED	
UURIMISTULEMUSTE PÕHJAL	17
3.1. Põhja-Viljandimaa õlakatete valmistamisaeg	18
3.2. Kasutamise- ja kandmisviisid. Kasutusviiside muutumine ajas	19
3.3. Õlakatete mõõdud ja kuju	22
3.4. Värvid	24
3.5. Koekirjad	29
3.6. Materjalid ja valmistamistehnoloogiad	34
KOKKUVÕTE	38
KASUTATUD ALLIKAD	39
LISA 1	40
LISA 2	63
LISA 3	66
SUMMARY	70

SISSEJUHATUS

Villased või linased õlakatted kuulusid Eesti alal naisterõivastuse juurde II aastatuhande algusest kuni 19. sajandini. Kodust kaugemale minnes, eriti sõitudel, võeti need ümber õlgade, vihma ja tuisuga tõmmati üle pea. Magama minnes täitsid õlakatted vooditeki ülesannet. Sõbad kuulusid ka pulma- ja matusekombestikku; pruudisõbad jäid naistele hilisemas elus rõivastuse üheks kõige hinnatumaks ja esinduslikumaks osaks.

Eesti eri piirkondades on kantud vähemate või rohkemate piirkondlike eripäradega õlakatteid. Põhja-Viljandimaa on üks piirkondadest, kus olid 19. sajandil levinud omapärased, ülejäänud Eesti kontekstis eristuvad triibulised õlakatted, millest seni on puudunud põhjalik ülevaade. Siinne seminaritöö käsitlebki Põhja-Viljandimaal kantud koekirjalistesi õlakatteid ehk ümbervõtmise tekke, andes ülevaate tekkidele iseloomulikest tunnustest.

Minu juured on Põhja-Viljandimaal ning soovisin uurida esemeid, mis on iseloomulikud just sellele piirkonnale ja mida pole varem uuritud. Koekirjalistest õlakatetest teatakse vähe ning tänapäeval valmistatavate rahvarõivakomplektide juures kohtab neid harva. Lisaks on koekirjaliste kudumite uurimine vajalik uue Põhja-Viljandimaa rahvarõivaraamatu jaoks, mis on koostamisel ning teeb minu uurimistulemused tulevikus kättesaadavaks ja kasutatavaks igale rahvarõivahuvilisele.

Seminaritöö eesmärk on anda koondülevaade Põhja-Viljandimaa koekirjalistest õlakatetest kui nähtusest eesti rahvarõivatraditsioonis koos kõigi tehniliste, stilistiliste, kandmistraditsiooni puudutavate vm asjakohaste aspektidega. Töös vastan küsimusele, millised tüpoloogilised ja arenguloolised tunnused iseloomustavad Põhja-Viljandimaa koekirjalisi õlakatteid, ning kitsamalt küsimustele: 1) Kas koekirjalised õlakatted esinesid vaid Põhja-Viljandimaal või ka mujal Eestis?; 2) Kui palju on koekirjalisi õlakatteid säilinud?; 3) Mis ajal koekirjalisi õlakatteid valmistati ja kanti?; 4) Mis on nende õlakatete iseloomulikud tunnused?; 5) Millised on nende õlakatete koekirjad jm stilistika?; 6) Millised

on nende õlakatete valmistamistehnoloogiad?; 7) Millal ja kuidas muutus koekirjaliste õlakatete kasutamiseviis ehk kuidas toimus muutus õlakattest kodutekstiliiks?

Minu empiirilise esemeuurimuse esimeseks etapiks oli esemete kaardistamine muuseumites, eesmärgiga teada saada, kas lisaks ligikaudu 10-le Viljandi muuseumi kogus olevale triibulisele õlakattele või katkele on selliseid õlakatteid ka teistes muuseumites. Kaardistamise tulemusena sain töö aluseks võtta 9 eset Viljandi Muuseumist, 1 katke Heimtali Muuseumist, 1 õlakatte Eesti Vabaõhu-muuseumist, 1 erakogust ning 30 õlakatet või katket Eesti Rahva Muuseumi kogust. Seega on uurimuse allikateks 42 õlakatet või katket, mis said muuseumites põhjalikult läbi uuritud. Lisaks saab mõningate uurimisaspektide puhul toetuda ka nende õlakatete kogumisandmetele ja fotodele, mis minu jaoks uurimiseks kättesaadavad ei olnud.

Kihelkondlikult jaotuvad uuritud esemed nelja kihelkonna vahel: Suure-Jaani (25 eset), Kõpu (7), Pilstvere (4) ja Viljandi (4). Kihelkond on teadmata 2 õlakatte puhul. Põltsamaalt ja Kolga-Jaanist koekirjalisi õlakatteid säilinud ei ole, seega jäävad need kihelkonnad käesolevast uurimisest välja.

Seminaritöös käsitlen mainitud nelja kihelkonna tekke koos, kuna kõigist neist ei olnud minu jaoks uurimiseks kättesaadaval piisaval arvul esemeid, et nende põhjal üldistusi teha. Suurem osa õlakatetest on pärit Suure-Jaani kihelkonnast, kus need on tõenäoliselt olnud kõige levinumad. Teiste kihelkondade õlakatted ei ole Suure-Jaani õlakatetega võrreldes (ega ka omavahel) silmatorkavate eripäradega, seega käsitlen neid ühtse kogumina, viidates vajadusel kihelkondlikele eripäradele vastava alateema raames.

Kuna uurimistöö sattus ajale, mil Eesti Rahva Muuseumi (edaspidi ERM) kogud on uurijatele suletud, ei olnud võimalik uurida kõiki ERMi kogus olevaid Põhja-Viljandimaalt säilinud koekirjalisi õlakatteid. Erikokkuleppel ERMi koguhoidjaga pääsesin muuseumisse piiratud ajaks esemeid uurima, tänu millele sain läbi vaadata 30 eset, mis moodustavad käesoleva uurimuse suurima allikatekogu, kuid mis ei ole siiski täielik, kuna mitukümmend eset jäi üle vaatamata (näiteks olid mõned õlakatted näitusel või ei olnud neid võimalik kogust välja tuua või ei mahtunud minule võimaldatud uurimisaja piiresse). Uurimata jäänud õlakatete nimekiri on toodud Lisas 2. Kindlasti jäi osa muuseumites säilinud Põhja-Viljandimaa koekirjalisi õlakatteid käesoleva uurimistöö raames ka tuvastamata, kuna esemeid on tihti nimetatud mitte õlakateteks, vaid nende hilisema funktsiooni järgi vooditekkideks vms.

Täna abi ja koostöö eest Viljandi Muuseumi etnograafiakogu kuraatorit Tiina Jürgenit, ERMi koguhoidjat Kadri Visselit võimaluse eest uurida ERMi kogus olevaid esemeid ning kasutada vaibakogu andmeid ning seminaritöö juhendajat Christi Kütti, kelle erakogust pärineb ka üks uuritud õlakate.

1. EESTI ÕLAKATTED 19. SAJANDIL

Õlgadele võetavad või ümber keha mähitavad lahtised kangalaiad kuuluvad arhailise kehakattena paljude rahvaste ühisesse kultuuripärandisse. Eestis annavad arheoloogiateaduse andmed tunnistust piklikest kangalaidudest (üks kanga kudumislaius ehk *laid*) õlakatete kasutamise kohta hiljemalt II aastatuhande algusest peale ning need püsisid siin naiste rõivastuses sajandeid. (Voolmaa 198, lk 70). Tegemist oli villaste või linaste õlakatetega, mis võeti kodust välja minnes ümber; külma või saju korral tõmmati ka pähe. Varasemad õlakatted seati õlgadele ühte pikka serva pidi; hilisemad, 19. sajandi alguses levima hakanud ruudukujulised suur-rätikud murti diagonaalselt kokku ja võeti ümber kolmnurksetena.

Täitnud sajandite vältel mitmesuguseid funktsioone nii kehakattena, mis võeti

peale ka magades ning millesse mähiti end sõitudel, olid õlakatted tihedasti seotud rahva kommete ning tavadega. Kõige kauemini püsisid vanapärased õlakatted Lõuna-Eestis, kus rõivastusele üldse oli iseloomulik vanade joonte kauane säilimine. (Voolmaa 1984, lk 70)

Õlakatted jagunesid villasteks ja linasteks. Villaseid õlakatteid oli ühevärvilisi, ruudulisi ja triibulisi. Vanimad neist olid ühevärvilised *sõbad*, Kagu-Eestis *kõrikud*. Eesti Rahva

Foto 1. Suure-Jaani naine 19. sajandi keskpaiga rõivastuses. Õlal on *ümbervõtmise tekk* (ERM A 509:5541). Töö autori foto ERMi näitusest „Rahvarõivas on norm. Igal aastaajal” (kuraator Reet Piiri, 2017).

Muuseumis olevad ühevärvilised õlakatted pärinevad Lõuna-Eestist ja on valdavalt kootud mustast (tumepruunist), Kagu-Eestis ka valgest (helehallist) toimsest täisvillasest riidest. Valged villased õlakatted olid Eestis tõenäoliselt üldlevinud. (Voolmaa 1984, lk 71)

Ühevärvilised õlakatted (sõbad) on valmistatud ühest kangalaiust laiuslega 70–90 cm, pikkusega 200–250 cm ning hoolikalt kaunistatud, valmistatuna 19. sajandi alguses või 18. sajandi lõpus. Kaunistustes domineerib punane ja sinine värv, millele lisandub valge, kollane ja ka roheline. Õlakatete pikiserva palistavad kõladega kootud *poogad*, otstes on kangalõimedesse palmitsetud triibud. Väga armastatud motiiv on olnud silmusnelinurk sõba nurkadel, nn ruuduline nurgakiri, ning villastest lõngadest narmastutid. (Voolmaa 1984, lk 72)

Sõba oli abielunaise pidulik õlakate. Sooja ilmaga hoiti seda ka lappesse panduna käel, mistõttu on neid nimetatud ka *käetekkideks*. Õlakattel oli oma koht pulmatraditsioonis pruudikattena. Samuti on olnud kombeks noorpaarile, kui nad saabusid peigmehe koju, saanist (või vankrist) välja astumisel laotada jalge alla sõba. Pärnumaa lõunaosas, kust ühevärviliste villaste õlakatete kohta andmeid pole, võtsid naised pidulikel käikudel jaheda ilmaga ümber pruuni- (või musta-) ja valgeruudulise õlakatte, mida seal nimetati *vaibaks*. Ka need olid valmistatud paksust toimsest täisvillasest riidest ning seati pikuti õlgadele, kuid erinevalt sõbadest olid need täiesti kaunistusteta. (Voolmaa 1984:72) Indigovärvi laiemaal levimisel hakati õlakatete ruudustikus lambapruuni asendama potisiinise. Pruuni-valge- ja sinise-valgeruudulisi õlakatteid kanti 19. sajandil lisaks Lõuna-Pärnumaale veel ka Põhja-Viljandimaal ja Põhja-Tartumaal, kus need olid põhiliselt tuntud nimetusega *tekk*. (Voolmaa 1984, lk 73)

Omaette ruuduliste õlakatete levikuala moodustasid Lõuna-Viljandimaa mulgi kihelkonnad Halliste, Karksi, Tarvastu ja Paistu, mis on üldiselt tuntud vanade rõivavormide poolest väga alalhoidliku piirkonnana. Sealsed naised kandsid kuni 19. sajandi II pooleni, mil mulgi alalgi pääsesid võidule suurrätid, viit värvi – punastest, rohelistest, kollastest, mustadest ja valgetest lõngadest moodustatud ruutudega villaseid õlakatteid ehk *viielõngalisi tekke*. Hoopis kitsa levikuga olid ka Põhja-Viljandimaa triibulised õlakatted, mis olid iseloomulikud Suure-Jaani kihelkonnale, aga levisid ka naabruses – Pilstveres, Kõpus ja Viljandis. (Voolmaa 1984, lk 73–74) Selle piirkonna erilistele õlakatetele käesolevas uurimistöös keskendungi.

Linaste õlakatete iga oli nii praktilises funktsioonis kui ka vanade traditsioonidega seotud pulma- ja matuserituaalides märkimisväärselt pikem kui villastel. Neid kanti lisaks Lõuna-Eestile ka Põhja- ja Lääne-Eestis ning saartelgi mõnevõrra veel 19. sajandi II poolelgi. Kui villased õlakatted kuulusid eeskätt piduliku rõivastuse juurde ning võeti igapäevasesse kasutusse alles vanaks kantuna, siis linaseid valmistati ka töö rõivaks. Selleks otstarbeks tehti need jämedamast takusest riidest ning võeti ümber sajuste ja tuuliste ilmadega igapäevastel töödel ja käikudel nii suvel kui ka talvel. Seevastu pruudikatted, millega pulma ajal kaeti pruudi pea ja nägu, tehti peenest linasest riidest ning kaunistati hoolikalt. Hiljem jäid need abielunaise piduliku rõivastuse väärrikaks täienduseks ning lõpuks saatsid naist tema viimisel teekonnal surilinana. Nimetatud on neid: *palakas*, *pallapool*, *lina*, *linik* jt. (Voolmaa 1984, lk 75–76)

19. sajandi alguse moerõivastusest võetud ruudukujulised narmasäärastusega villased rätid ehk *suurrätid* või *suurrätikud* omandasid sajandi keskpaigaks laialdase leviku Põhja- ja Lääne-Eestis. (Kaarma, Voolmaa 1981 (2015), lk 39) Sajanditepikkune õlakatete traditsioon oli aluseks sellele, et rahvarõivastelt linnamoele üleminekuperioodil omandasid suurrätid eesti talunaiste rõivastuses väga auväärsse koha. Lisaks oli suurrätt tavapärane kingitus perekondlikeks tähtpäevadeks. Sõitudel ümbervõtmiseks kasutati suurrätte rohkesti kuni 20. sajandi 40ndate aastateni. (Voolmaa 1984, lk 78)

Nagu eespool viidatud, on Eestis õlakatteid nimetatud mitmete eri nimetustega: *tekk*, *käetekk*, *vaip*, *sõba*, *kõrik*, *pallapool*, *suurrätt* jt. Käesoleva uurimistöö aluseks olevate esemete kogumisandmete põhjal oli Põhja-Viljandimaal õlakatete kohta käibel mitmeid nimetusi, kusjuures õlakatteks ega sõbaks neid tekke kogumisandmetes ei nimetatud. Enamasti nimetati neid „ümbervõtmise tekkideks”, esineb ka nimetusi „ümbervõtmise vaip” (VM 9150:1 E 1846, Viljandi), „pallapool” (ERM A 694:56, Viljandi), „ümberpää rätt” (ERM A 229:6, Kõpu) ja „soojarätt” (ERM A 694:56, Kolga-Jaani või Viljandi) või „soojakate” (ERM 15335, Suure-Jaani). Esemete muuseumile annetajad on nimetanud tekke ka kui „vanaaegne käelkantav tekk” (ERM A 509:2319, Pilistvere) ja täpsustanud, et nimetus ning eseme olemus on ajas muutunud: „Nüüdse suure rätiku asemel ümber võtmise tekk” (ERM A509:2389, Pilistvere). Siinses uurimuses kasutan paralleelselt mõisteid „õlakate” ja „ümbervõtmise tekk” – esimest neist kui uurijakirjanduslikku terminit, teist kui antud piirkonnas kohalike inimeste seas käibel olnud nimetust.

On võimalik, et triibulisi koekirjalisi õlakatteid kanti ka mujal Eestis, kuid ERMi vaibakogu andmete põhjal ei ole teistes piirkondades taolisi tekke õlakatetena kirjeldatud nii valdavalt kui Põhja-Viljandimaa neljas kihelkonnas. Seega olid mujal Eestis koekirjalised tekid eelkõige voodi- või sõidutekid, kuigi võis esineda ka nende kasutamist õlakatetena. Leidsin ERMi kogus olevate tekkide seast üksikuid vastavaid näiteid Muhu saarelt, Ambla kihelkonnast Järvamaalt ning Kursi kihelkonnast Põhja-Tartumaalt (vt fotod 2–4).

Foto 2. Hammaskirjaline sõba Muhu saarelt (ERM A 316:64). Foto: *muis.ee*

Foto 3. Käetekk Kursi kihelkonnast (ERM A 192:33). „Olla kantud käel, vist nüüdse suurräti asemel.” Foto: *muis.ee*

Foto 4. Sitikakirjaline tekk Ambla kihelkonnast (ERM A 446:876). „Tarvitatud enne ka kui sõba, kantud õlgade ja pea pääl kiriku minnes. Kirikus hoitud kokkupandult käe all.” Foto: *muis.ee*

Seega kanti Eesti eri piirkondades 19. sajandil paralleelselt ühevärvilisi musti ja tumepruune (Lõuna-Eestis) või valgeid ja helehulle (Põhja- ja Kagu-Eestis, Mulgimaal, Lõuna-Võrumaal, Kodaveres), ruudulisi (Lõuna-Pärnumaal, Viljandimaal ja Põhja-Tartumaal) ja triibulisi (Põhja-Viljandimaal) villaseid õlakatteid. Erinevate nimetustega linased õlakatted olid levinud pea kõikjal Eestis (v.a Edela- ja Loode-Eesti ning Hiiumaa). Ka Põhja-Viljandimaal kanti poolvillaste koekirjaliste *ümbervõtmise tekkide* kõrval mingil määral ka täisvillaseid ruudulisi õlakatteid ning linaseid *palakaid*.

2. PÕHJA-VILJANDIMAA ÕLAKATTED

2.1. Põhja-Viljandimaa kihelkonnad ja neis kantud õlakatted senise uurimisloo põhjal

Mis ma ehi, mis ma eeri,
mul ei ole tekki ümmer võtta.
Mine poiga, rutta poiga,
tou tall' tekki ümmer võtta.

Jutt/regilaul „Kudas vanapagan ütte tüdrukut meelitab rõõvisse panema”. Eesti regilaulude arhiiv, H III 14, 108/12 (1) < Tarvastu khk., Tarvastu v., Tüma t. – Jaan Wiira (1891).

Minu uurimisteenaks olevad triibulised õlakatted on üle-Eestilises kontekstis eristuvad ja teadaolevalt kanti neid laialdaselt vaid Põhja-Viljandimaal, mille moodustasid kuus kihelkonda: Viljandi, Kõpu, Suure-Jaani, Pilistvere, Kolga-Jaani ja Põltsamaa. Viimasest kahest kihelkonnast ühtegi koekirjalist õlakatet säilinud ei ole, seevastu Suure-Jaani ja Pilistvere kihelkondadest on neid muuseumitesse jõudnud kümneid. Varem ei ole ükski rahvarõivaste uurija Põhja-Viljandimaa triibulisi õlakatteid süvitsi uurinud, seega on otsesed kirjalikud käsitlused napid. Selles alapeatükis annan ülevaate seni avaldatud andmetest Põhja-Viljandimaa koekirjaliste õlakatete kohta.

Raamatus „Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult” (1957) mainitakse lk-l 38, et „Mulgimaale, põhjapoolsele Viljandimaale ja Põhja-Tartumaale ilmusid pärast sõba risküliliku-kujulised mitmevärviliste korjatud kirjadega üleviskerätikud, mida kohati nimetati soojarättideks.” Selle sedastuse puhul on huvitav see, kui laialt on määratletud koekirjaliste ülevisete kasutuspiirkond – lisaks Viljandimaale ka Põhja-Tartumaa ja Mulgimaa, kus pole seni teadaolevalt koekirjalisi õlakatteid kantud. Sealsamas on ära toodud must-valge foto Suure-Jaani soojarättist ERM A 115:8. Ei täpsustata, mis aeg see on, kui sellised õlakatted kasutusele tulid. Õlakatete edasise arenguloo kohta märgitakse, et „XIX sajandi teisel poolel asendavad kirjeldatud vanatüübilisi villaseid ja linaseid õlakatteid suurrätikud”. (Moorja jt 1957, lk 38)

Lühidalt on Põhja-Viljandimaa koekirjalisi õlakatteid oma artiklis „Õlakatted ehk ülevisked eesti naiste rõivastuses” (1984) kirjeldanud rahvarõivauurija Aino Voolmaa. Ta kirjutab, et Põhja-Viljandimaa triibulised ülevisked olid kitsa levikuga ja neid nimetati ka *tekkideks*, *ümbervõtmise tekkideks*, *käetekkideks*, *kirikutekkideks* ja *soojatekkideks*. „Triibulised ülevisked olid 19. sajandi I poolel ja keskpaiku iseloomulikud Suure-Jaani kihelkonnale, mõnevõrra olid need levinud ka naabruses – Pilistveres, Kõpus ja Viljandis. Erinevalt ühevärvilistest ja ruudulistest kooti need poolvillased – linase lõime ja ülipeene ühekordse villase koelõngaga koeripspindsed. Triibukombinatsioonide värvideks olid peamiselt tumesinine (potisinine), punane (puupunane), roheline, must ja kollane. Tekid tehti ühest 50–70 cm laiusest kangalaiust ning neid kasutati eelkõige sõitudel. Teki keskpaigaga kaeti pea ja õlad, jalad mähiti otstesse. Sellepärast tehti tekid küllalt pikad – ca 4 m.” Voolmaa mainib ka, et 19. sajandi teisel poolel ja 20. saj. algul, kui suurrätikud käetekid välja tõrjusid, õmmeldi õlakatted vooditekkideks, pannes 2–3 laidu kokku. (Voolmaa 1984, lk 74–75)

Kuna võrreldes teiste kihelkondadega on Suure-Jaanist säilinud koekirjalisi õlakatteid mitu korda rohkem, võib arvata, et see kihelkond oli nende kandmise kese ja seal olid ümbervõtmise tekid kõige levinumad. Põhja-Viljandimaa rahvarõivastest on kirjutanud küllaltki detailsed käsitlused Viljandi Muuseumi teadur Tiina Jürgen, kelle sõnul olid „sõbakirjalised ümbervõtmise tekid 19. sajandi I poolel iseloomulikud just Suure-Jaani kihelkonnale, kuid levisid ka Pilistveres, Kõpus ja Viljandis” (Jürgen 2004, lk 11).

Tiina Jürgeni käsitluse järgi kuulusid Suure-Jaani naiserõivastusse 19. sajandi keskel järgmised esemed: peenest linasest riidest särk, pikitriibuline seelik, põll, vöö, väike tanu, õlakate, kampsun, noorematel kohati ka liistik, pikk-kuub, kasukas, sukad, kindad ja jalanõudena pastlad või kingad.

Suure-Jaani neiu kandis samasuguseid rõivaid, kuid ilma põlle ja tanuta. (Jürgen 2004, lk 5)

Foto 5. Rahvarõivais naine Suure-Jaani kihelkonnast. ERM Fk 147:47, fotograaf Heinrich Tiidemann. Foto: *muis.ee*

19. sajandi esimesel poolel esines Suure-Jaanis abielunaise piduliku õlakattena must villane sõba. Vanapärase sõba kõrval levisid ka ruudulised ja triibulised villased õlakatted. Ruudulised tekid tehti sinise-valge ruudustikuga ja triibulised ümbervõtmise tekid kooti valge linase lõime ja mitmevärviliste kirjatriipudega. (Jürgen 2004, lk 9) ERMi viljaka korrespondendi Kadri Soolo andmete järgi mäletati Vastemõisas, et enne suurrätide käibeletulekut (1840–50) „kasutati ümbervõtmise tekke, need olid kuni 4 m pikad linasesse lõime kootud üliepeenest ühekordsest villasest lõngast, kootud ripstehnikas, hambulised, värvidelt mündilt ilusad.” (Jürgen 2004, lk 11)

Foto 6. Suure-Jaani kihelkonnast Taevere vallast pärit sini-valgeruudulise teki katke. Pärineb u aastast 1840, annetaja andmeil „kanti neid enne kirjused tekkisid, kaduma hakkasivad 40–50 a eest [s.o 1860-70ndatel]”. ERM 2070, foto: *muis.ee*

Koekirjaliste õlakatete kohta kirjutab Jürgen, et „erinevalt ühevärvilistest ja ruudulistest kooti need poolvillased – linase lõime ja peene ühekordse villase koelõngaga koeripspindsed. Triibukombinatsioonid tehti tumesinise (potisinise), punase (puupunase), roheline, musta ja kollasega. Sinine või punane oli põhivärviks, millel vahelduvas rütmis kirjalised triibud. Nii ruudulisi kui ka triibulisi tekke tehti ühelaidseid, aga ka kahelaidseid. Ühelaidseid olid ca 50–70 cm laiad ja üsna pikad – kuni 4 m. Teki keskpaigaga kaeti sõidu ajal pea ja õlad, jalad mähiti otstesse. Kõndides võeti tekk kokkupandult vasakule käele. Kahelaidseid olid tunduvalt lühemad – kuni 2 m. Tõenäoliselt kanti neid nii, et tekk võeti ümber ühte otsa pidi ning laidasid ühendav õmblus jäi keset selga. Mõnikord on kanga kokkumurrukoht keskel jäetud lahti lõikamata. Sellega kaeti pea. Nii sarnanes soojakate kapuutsiga mantli või keebiga.” (Jürgen 2004, lk 11) Kapuutsina kantud (lahti lõikamata murdekohaga) õlakatteid muuseumites säilinud ei ole.

Põgusalt mainib Põhja-Viljandimaa koekirjalisi õlakatteid Eesti Rahva Muuseumi väljaannetes teadur Reet Piiri, näiteks et „Põhja-Viljandimaa mõnes kihelkonnas kasutati 19. sajandil ka mitmevärviliste triibuliste korjatud kirjadega *soojarätte*. Tekid säilitasid sõba kuju,

see tähendab olid piklikud” (Piiri 2006, lk 19). Ka Kalju Konsin pöörab Põhja-Viljandimaa õlakatetele vähe tähelepanu: „Pärast sõbade käibelt kadumist kandsid naised Viljandi- ja Tartumaal tekilaadseid peente kiritriipudega üleviskerätte (*soojarätt, tekk*).” (Konsin 1979, lk 53) 19. sajandi keskpaigaks omandasid suure populaarsuse ruudukujulised narmasääristusega villased rätid (suurrätid, suurrätikud), mida kanti õlgadel kolmnurkselt kokkumurtuna. 19. sajandi II poole jooksul tõrjuti need vanad traditsioonilised õlakatted talunaiste rõivastusest lõplikult välja (Kaarma & Voolmaa 1981 (2015), lk 39).

Ilmari Manninen oma rahvarõivaraamatus „Eesti rahvariiete ajalugu” (1927) Põhja-Viljandimaa triibulisi koekirjalisi õlakatteid ei maini. Manninen käsitleb õlakatteid eri nimetuste järgi, nagu *sõba, sõuke, palakas, pallapool, linik, uig, kaal* ja *vaip*. Minu uurimistöö kontekstis on kõnekas tema arvamus, et õlakate ja vooditekk „on üks ja sama asi”. „Ka vooditekki võidi kasutada üleviskena õlgadel, suurräti moodi ja vastupidi – suurrätt kõlbas ka katteks magades” (Manninen 1927 (2009), lk 192). Põhja-Viljandimaa koekirjaliste õlakatete samaaegselt vooditekkidena kasutamise kohta seni teated puuduvad. Küll aga on nende funktsioonide omavaheline suhe oluliseks küsimuseks Põhja-Viljandimaa ümbervõtmise tekkide arenguloos.

Uurides ümbervõtmise tekkide ehk sõbade arengulugu ning kirjandust, tekkis intrigeeriv küsimus, kust on saanud alguse kangakudumises tuntud tehniline väljend „sõbakirjaline”, mida kasutatakse mitte õlakatteid, vaid voodi- või seinavaipu kirjeldades. Kuna koe- ehk sõbakirjalised õlakatted olid iseloomulikud Põhja-Viljandimaale (samas ei saa välistada üksikute taoliste õlakatete esinemist ka mujal), siis võiks järeldada, et sitika-, hamba- jt eesti tekkide koekirju tähistav nimetus „sõbakirjaline” on tulnud just Põhja-Viljandimaa õlakatetest, mida algselt kasutati sõbadena ning mis hiljem muutusid voodi- ja seinatekkideks. Selline hüpotees nõuab aga põhjalikku uurimist ja tõendusmaterjali leidmist, mida võiks teha bakalaureusetöös, sest esemeuurimusliku seminaritöö jaoks on see liialt mahukas uurimisteema.

Kokkuvõttes on senises kirjanduses Põhja-Viljandimaa koekirjaliste õlakatete kohta ilmunud vähe ning tihti kordab kirjapandu üksteist. Teada on võimalik saada õlakatete mõõtude, kasutusviiside ning leviku kohta, kuid puuduvad detailsemad andmed näiteks mustrikujunduse, värvitoonide ning valmistamistehnoloogiate kohta.

2.2. Põhja-Viljandimaa koekirjalised õlakatted muuseumites. Ülevaade uuritavatest esemetest

Seni pole üheski kirjalikus allikas antud ülevaadet, kui palju on Põhja-Viljandimaa koekirjalisi ümbervõtmise tekke Eestis tänapäevani säilinud. Minu uurimistöö üheks oluliseks osaks oli kaardistada, millistes muuseumites ja kui palju Põhja-Viljandimaa ümbervõtmise tekke või katkeid leidub. Kuigi ERMi kogude suletuse tõttu oli kaardistamine raskendatud, leidsin Põhja-Viljandimaa koekirjalisi õlakatteid neljast muuseumist: Eesti Rahva Muuseum (50 eset, millest 30 olid minu jaoks kättesaadavad uurimiseks ja 20 puhul lähtun kogumisandmetest ning fotodest), Viljandi Muuseum (9), Eesti Vabaõhumuuseum (1) ja Heimtali Muuseum (1), lisaks pärineb üks ese Christi Küti erakogust (tekkide nimekirja ja andmed vt Lisast 1).

Keskendusin esemetele, mille korjamisandmetes (eseme nimetuses või legendis) oli mainitud nimetusi „õlakate”, „suurrätt”, „ümbervõtmise tekk” vm õlakattele viitav nimetus. Lisaks lähtusin visuaalsest sarnasusest ning lõimetiheidusest. Seetõttu jäid uurimise alt välja mõned Põhja-Viljandimaa kihelkondadest säilinud esemed, mis võisid omal ajal ümbervõtmise tekina kasutuses olla, kuid mille sellist funktsiooni minul polnud võimalik tuvastada ning mis ka visuaalsel vaatlusel sellele ei viidanud (kude oli jämedam vms).

Põltsamaa ja Kolga-Jaani kihelkonnast ei ole säilinud ühtki koekirjalist tekki, mida saanuks täie kindlusega õlakatteks pidada, seega võib arvata, et seal esines koekirjalisi õlakatteid harvem või puudus sellised õlakatted seal hoopiski. Seega levisid koekirjalised õlakatted Suure-Jaani kui keskmega võrreldes just nendes kihelkondades, millel oli Suure-Jaani kihelkonnaga pikem ühine piir; Kolga-Jaani ja Põltsamaa jäävad ida ning kirde poole ning neil pole Suure-Jaani kihelkonnaga nii lähedast piirnemist kui teistel kolmel kihelkonnal.

Uurimistöö tulemusena tuvastasin muuseumides säilinud esemeid neljast Põhja-Viljandimaa kihelkonnast: Suure-Jaanist 25, Kõpust 7, Pilstverest 4, Viljandist 4 eset ning teadmata päritolu 2 eset. Nendest 22 on (laiu)katked, 14 kahelaised tekid, 4 kolmelaised tekid ning 1 neljalaidne tekk. Tuginedes ERMi vaibakogu andmetele ja fotodele leidsin veel vähemalt 21 tekki või katket, mis suure tõenäosusega olid samuti ümbervõtmise tekid, kuigi neid pole kogumisandmetes enamasti nii nimetatud. Nende seas on 11 Pilstverest, 4 Kõpu, 4 Suure-Jaani ning 2 Viljandi kihelkonnast pärit tekki (vt Lisa 2). Nagu toodud numbritest nähtub, olid

koekirjalised õlakatted ilmselt väga levinud ka Pilistvere kihelkonnas, kuna ka sealt on neid säilinud suhteliselt palju (vrd Suure-Jaanist 28 tk, Pilistverest 15 tk).

Nagu öeldud, et leidnud ma muuseumitest Põltsamaa ja Kolga-Jaani kihelkondadest pärinevaid koekirjalisi õlakatteid. Siiski on olemas üks laiukatke, mis võib kuuluda nii Kolga-Jaani kui ka Viljandi kihelkonda. Nimelt on eseme ERM A 694:56 kihelkondlik päritolu vaieldav, kuna Kolga-Jaani kihelkonna inimene leidis selle teelt sõites Viljandisse, seega võib see pärineda nii Kolga-Jaani kui ka Viljandi kihelkonnast. Siinses uurimistöös arvestasin selle õlakatte Viljandi kihelkonna esemete hulka.

Seega lähtun uurimistöös 42st esemest, mis olid muuseumites minu jaoks uurimiseks kättesaadavad; lisaks kasutan ca 20 eseme fotosid ja kogumisandmeid ERMi vaibakogust.

3. PÕHJA-VILJANDIMAA ÕLAKATETE TUNNUSED UURIMISTULEMUSTE PÕHJAL

Emäkene, memmekene,
Eks ma eilä ütlend sulle,
Tuna meele tuletanud:
Kui sa lääd kiriku teele,
Hoia siis mind hõlma alla,
Pane mind palaka alla,
Tee-e peäle teki alla,
Sõba alla võerusele,
Kiriku linkse alla.

Murelaul. Eesti regilaulude andmebaas: Kolga-Jaani 1, 44/8 (7) < Kolga-Jaani khk., Soosaare v., Purtsi t. – K. Grau & Jaan Bergmann < Rõõt Meiel, s. Ott, s. 1803 (1876)

Selles peatükis annan ülevaate Põhja-Viljandimaa koekirjaliste ümbervõtmise tekkide tunnustest vastavalt minu poolt läbi viidud empiirilisele uurimisele: esemete üldilme, valmistamisaeg, kasutamise- ja kandmisviisid, mõõdud ja kuju, värvid, kirjad ning valmistamistechnoloogiad.

Üldmuljelt on Põhja-Viljandimaa koekirjalised õlakatted värvilised, tihedate korrapärase värvi- ja koekirjatriipudega poolvillased (linane lõim ja villane kude) mitmelajadised tekid. Enamik neist on peenekoelised, suhteliselt

Foto 7: Ümbervõtmise tekk Suure-Jaani kihelkonnast (ERM 15428). Tihedalt triibulisel tekil on kasutatud sitika-, hamba-, lauajala-, pandla- ja maokirja. Foto: autor (edaspidi töö autori foto, kui ei ole märgitud teisiti).

õhukesed, kahest laiust koosnevad pikad tekid, millel võib olla eristatav domineeriv (tausta)värv, aga mis võivad olla ka võrdsete värvikooslustega. Kirjadest esinevad tekkidel peaaegu alati hammas- ja sitikakiri, lisaks on kasutatud pandla-, tünni-, lauajala- ja nn maokirja (omavahel nihkes hammaskirjaridadest moodustuv „maleruudustik”). Kudumiseks on tavaliselt kasutatud kahekordset linast lõime ja ühekordset tiheda keeruga villast koelõnga.

Stilistiliselt on tekid kujundatud väga kaunilt ja tasakaalukalt. Selle kohta on tabavalt kirjutanud E. Orase 1938. aastal ilmunud artiklis: „Pealiskaudsel vaatlemisel tunduvad „hambulised” ja „kalaroolised” [st pääsusabakirjalised] vaibad võrdlemisi lihtsaina, kuid neid lähemalt uurides, võib-olla koguni ise kuduma hakates ilmneb, et pole põrmugi hõlpus saavutada kaunist tasakaalukat joonterütmi, pinnajaotust, kütkestavaid, aga seejuures lihtsaid ja suurejoonelisi värvikoostisi. Imestades leiab otsiv pilk vaipades rea väljakujunenud pinnajaotusi ja värvikoostisi, olgugi et pole leida kaht täpselt ühesugust vaipa.” (Orase 1938, lk 58–59)

3.1. Põhja-Viljandimaa õlakatete valmistamisaeg

Uurimistöö aluseks olevate õlakatete varaseimad korduvad dateeringud ulatuvad 1820. ja 1830. aastatesse (kokku 8 õlakatet), hilisem pärineb aastast 1906, dateeringuta on 14 teki (vt Diagramm 1). Erandliku lihttriibulise õlakatte vanuseks on 1970ndatel hinnatud 160–170 aastat, nii et see pärineb 19. sajandi alguskümnendist ning käesoleva uurimistöö põhjal teadaolevalt vanim Põhja-Viljandimaa koekirjaline õlakate on Viljandi kihelkonnast Vana-Võidu vallast pärit tekk ERM 17948, mis on teki muuseumile annetaja poolt hinnanguliselt dateeritud aastasse 1794.

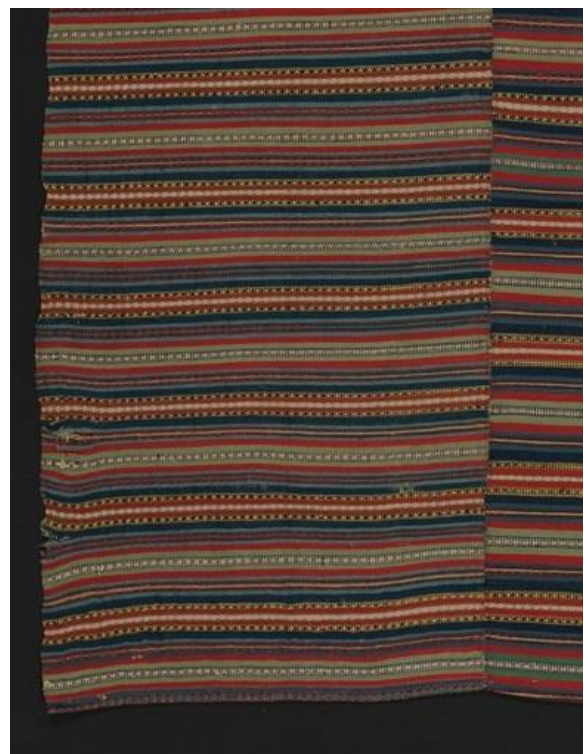

Foto 8: Teadaolevalt vanim säilinud Põhja-Viljandimaa koekirjaline õlakate – kolmelaidne (algselt kahelaidne) tihedalt triibuline tekk ERM 17948. Foto: *muis.ee*

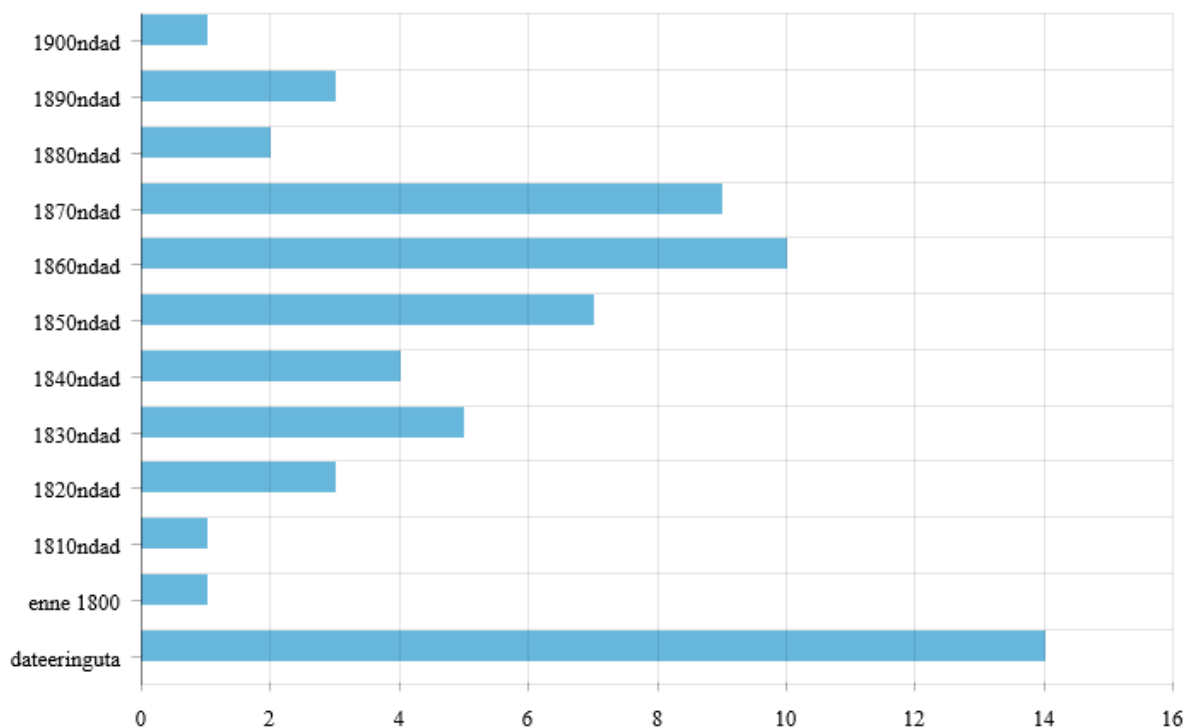

Diagramm 1. Põhja-Viljandimaa õlakatete arvatav valmistamisaeg.

Nagu jooniselt näha, valmistati suurem osa ümbervõtmise tekkidest 1850–1870ndatel aastatel. Kindlasti peab arvestama, et enamik esemete muuseumile annetajatest ütlesid päritoluaja hinnanguliselt, näiteks „vanus üle 120 aasta”, „vanus kolm põlve” jms. 20. sajandi alguses kogutud esemete puhul võib ajaline määrang siiski olla küllaltki täpne, kuna esemete valmimise ja annetamise ajaline vahe oli lühem (näiteks on mitu annetajat teadnud eseme valmimist aasta-arvulise täpsusega). Kokkuvõttes võib olemasolevate andmete põhjal järeldada, et Põhja-Viljandimaal valmistati ümbervõtmise tekke terve 19. sajandi jooksul, s.o ka sajandi II poolel, seega ei tõrjunud ruuduline suurrätt seda traditsiooni veel täielikult välja (nagu on kirjutanud nt raamatus „Eesti rahvarõivad” (Kaarma & Voolmaa 1981 (2015), lk 39). Esemete teadaolevad valmistamisajad on leitavad tabelitest Lisa 1 ja Lisa 2.

3.2. Kasutamise- ja kandmisviisid. Kasutusviiside muutumine ajas

Nagu esemete levinum nimetuski ütleb, kanti koekirjalisi poolvillaseid tekke ümbervõetult – kas sõites või jalgsi liikudes sooja ülerõivana. Kandmisviisi kohta on säilinud 1936. aastast pärinev küllaltki üksikasjalik kirjeldus Suure-Jaani kihelkonnast Olustverest pärit teki kohta:

„[Tekki] kantud sõidukil kirikusse või külasse minnes ümber pää või ümber õlgade. Kantud ühekordselt. Kui ümmervõtmise tekk istudes ümber võtta, siis ei ulata selle äär mitte istmiku alla – kuhu teda vaja ei olegi – sest istealune on niikuinii soe, kuid selle eest katavad pikad teki otsad jalad hästi ära, saab isegi otsad keerdu ümber jalgade panna. Kuna vanaste ei ole tarvitatud karvatekki-saanitekki, oli jalgade katmine sõites ümmervõtmise tekiga hää ja otstarbekohane võte. Tekki kantud nii talvel kui suvel ilusa ilmaga kokkupandult põlvedel. Kirikusse sisse minnes kantud tekki kokkupandult käe (käte) pääl. Tekk on naisterahvaste kõnne.” (VM 1900/E242, Suure-Jaani). See kirjeldus haakub Aino Voolmaa kirjapanduga: „[Tekki] kasutati eelkõige sõitudel. Teki keskpaigaga kaeti pea ja õlad, jalad mähiti otstesse. Sellepärast tehti tekid küllalt pikad – ca 4 m. Kõndides hoiti tekki enamasti lappesse panduna vasakul käel, kuid vajaduse korral võeti ka ümber.” (Voolmaa 1984: 74–75). Kandmisviiside kohta leidub teateid veelgi: „Endine ümbervõtmise tekk, mis tol ajal üllirätiku aset täitnud, kantud kirikus ja igal pool.” (ERM A 115:8, Suure-Jaani); „Kiriku minnes on tekk kokkupandult olnud käe peal.” (ERM 564:785, Pilistvere); „Kirikus käies kanti käe peal ja mõnikord võetud ümber.” (ERM A 564:942, Kõpu); „Kiriku minnes võeti käe peale, kui ilm läks viluks, võeti ümber.” (ERM 509:2319, Pilistvere) ning „Tekki kanti suurrätikuks üle pea, otsad sõites põlvedel.” (ERM 15335, Pilistvere). Ühe teki kogumisandmetes on märges ka n-ö kapuutsi või keebina kandmise kohta: „Tekk oli kahekordselt kokku murtud ning ühtinud serv pidi kokku õmmeldud olema. Ulatus, kui kolmnurkne koht pähe asetati, ligi kandadeni.” (ERM A 564:959, Suure-Jaani). On selge, et selline tekk sai olla naisterahva pikkune, st u 150–170 cm.

Põhja-Viljandimaa koekirjalistel õlakatetel oli osa ka pulmakombestikus. On säilinud tekikatke, mis kogumisandmete järgi on „pruudi sõba” (VM katke nr 13 H. Praksi mustrikogust; Suure-Jaani) ning katke vaibast, mille „valmistanud 1840. a. paiku Anu Kuldkepp Suure-Jaani khk. Taevere v. Väike-Turpsi talus pruuttekiks” (ERM A 555:19, Suure-Jaani). Samuti on öeldud kahelaidse teki kohta, et „villane ümbervõtmise vaip on kootud mõrsjavaibaks, pärandatud emalt tütrele” (VM 9150:1 E 1846, Viljandi). Kõik kolm pulmatekki on dateeritud 19. sajandi I poolde.

Pulmatekk oli mõrsjale kaasavara oluliselt rikastav komponent, samuti olid tekid eesti pulmakombestikus seotud pulmaennetega (Kõresaar 1999, lk 47). Kaasavara suurus ja sisu olid kriteeriumiteks, mille järgi hinnati pruudi virkust, meisterlikkust ja majanduslikku jõukust. Tekkide ja vaipade väärtust hinnagi sageli läbi kindlakskujunenud etaloni selles

piirkonnas omaks võetud vaibatüübi näol, mille valmistamine nõudis palju materjali ja aega või teatud meisterlikkust. (Kõresaar 1999, lk 49–50) Pulmakombestikus saatsid sõba (õlakate), süngi- ja sõidutekk pruuti ja peigmeest kuni peiukoduni, kus tekid olid seotud mõrvoja vastuvõturituaalidega. Tihti jäid pulmadeks valmistatud tekid kasutusse vaid pidulikel puhkudel; etnoloogid on välitöödel teinud hulgaliselt tähelepanekuid pulmavaiba säilitamisest mälestusesemena (Kõresaar 1999, lk 52).

On keeruline tuvastada, kuidas Põhja-Viljandimaa koekirjalised ümbervõtmise tekid välja kujunesid, kuid on teada, kuidas muutus tekkide kasutamine siis, kui need ülerõivana kandmisest kadusid. Aino Voolmaa järgi toimus muutus siis, kui ümbervõtmise tekkide asemele tulid ruudulised suurrätikud: „19. sajandi teisel poolel ja 20. sajandi algul, kui suurrätikud käetekid välja tõrjusid, õmmeldi need vooditekkideks, pannes 2–3 laida kokku” (Voolmaa 1984: 75). Kinnitusi õlakatete funktsiooni muutumisest leidub ka muuseumiesemete kogumisandmetes: „Ümbervõtmise teki kudus L. Köbleri ema. [...] L. Köbler tegi selle tükkideks ning kasutas neid vaipadena. Muuseumile kingitud ese on olnud põrandavaibaks.” (ERM A 564:959, Suure-Jaani); „M. Terien päris selle teki Kääraru talu pöpsikohal elavalt vanainimeselt, kes [...] kasutas teki vooditekina.” (ERM 564:956, Suure-Jaani), „Valmistaja Kadri Adamson (surn. 1935) olla selle ümbervõtmise rätiku ise kattevaibaks lõiganud.” (VM 10457:3 E 1847, Suure-Jaani); „Soojarätt harutatud kaheks pooleks, kasutati tugitooli kattena.” (ERM A 694:56, Kolga-Jaani või Viljandi); „Kinkija harutas pallapoole kaheks osaks ja tegi sellest kaks patja.” (A 694:57, Pilistvere); „Tekist oli tehtud padi, millest osa on kingitud katkend.” (A 564:767, Pilistvere); „Teki suurus oli 280x108 cm. Valmistaja poeg kinkis pool tekist pojale, teise poole tütrele. Poolest tekist oli valmistaja tütre tütar teinud lamamistooli kätte” (ERM A 555:19, Suure-Jaani). Seega said ümbervõtmise tekkidest voodi- ja tugitoolikatted, padjad ning põrandavaibadki. Kahele tekile

Foto 9: Suure-Jaani tekikatke ERM 15340 on õmmeldud kotitaoliseks esemeks, mis võis olla kasutusel padjakattena. Foto: muis.ee

oli äärtesse kootud või heegeldatud pits (näiteks hall jämedakoeline heegeldatud pits Suure-Jaani tekil ERM 293:224 ning sinine lai kootud pits Vabaõhumuuseumis asuval Viljandi tekil EVM E89:17). Paljude uuritud tekkide puhul võib tugevalt kulunud kohtade järgi arvata, et tekid on olnud voodikatteiks, kuna just keskmine osa on tihti äärmiselt kulunud, plekiline või katki.

Foto 10: Laia silmuskoelise pitsiga on ümbervõtmise tekk muudetud vooditekiks (EVM E89:17). Foto: *muis.ee*

Kokkuvõttes on Põhja-Viljandimaa ümbervõtmise tekkide kohta talletatud päris rikkalikult kogumisandmeid, mille põhjal saab nende kasutusviiside kohta üpris ammendava ettekujutuse. Huvitaval kombel ei maini ükski informant, et nende õlakatete all ka magati, ent see võis olla nende jaoks enesestmõistetav. Siiski võib arvata, et nende õlakatete peamiseks funktsiooniks oli olla pruudile uhkuseks ning naisele soojaandvaks kehakatteks käikudel ja sõitudel. Kirikusse minnes kanti ümbervõtmise tekke käe peal – et tekid võeti kaasa ka soojal ajal, annab tunnistust nende funktsioneerimisest jõukuse näitajate ja staatusesümbolitena.

3.3. Õlakatete mõõdud ja kuju

Põhja-Viljandimaa ümbervõtmise tekkidel olid arvatavalt küllaltki kindlaks kujunenud mõõdud, mis vastasid nende kasutamisele jalgsi käimisel ja hoburakendiga liikumisel. Paraku on väga paljudest tekkidest tänapäeva jõudnud vaid tükid, mis ei võimalda nende algsete mõõtude kohta täie kindlusega üldistusi teha. Segadust lisab veel ka tekkide ümberõmblemine

kodutekstiilideks. Siiski annavad olemasolevad andmed orientiiri, millised need tekid oma originaalkujul olla võisid.

Uuritud Põhja-Viljandimaa õlakatted olid telgedel kootud koekirjalistest kangalaidudest kokku õmmeldud (enamasti kahelaidised) tekid, mille pikkus oli varieeruv, ulatudes kahelaidsete tekkide järgi kuni 3 meetrini (kahelaidsete keskmine pikkus 170,5 cm). Kuna pikki kahelaidseid õlakatteid tehti hilisematel aegadel ümber (lõigati pooleks, õmmeldi kolme- või neljalaidseks vms), ei saa tekkide algset pikkust kindlalt määratleda. Mõningaid teateid tekkide originaalpikkuse kohta annavad esemete korjamisandmed: „Oli sama lai [50 cm], ainult 3–4 m pikk.” (ERM A 564:942, Kõpu), „Olnud 20 tolli [50,8 cm] lai ja 8 küünart [430 cm] pikk.” (ERM 229:6, Kõpu), „Tekk oli kahest laiast koos ja kuni 5 küünart [270 cm] pikk.” (ERM 2062, Suure-Jaani) ning muuseumile üleantud 111-sentimeetri pikkuse teki kohta on öeldud, et see on „vähem kui pool tekkipikkusest” (ERM 15335, Suure-Jaani). Lisaks on tekkide korjamisandmete järgi teada, et algselt võis tekk olla valmistatud ka kolmelaidseksena: „Tekk oli kolme laidne.” (ERM 5819, Kõpu).

Teklilaidude laius varieerus vahemikus 44–58 cm. Suure-Jaani kihelkonnast pärit tekkide laiul laius oli keskmiselt 50,6 cm, Pilistvere tekkidel 55,5 cm, Kõpu tekkidel 48,8 cm ja Viljandi tekkidel 49,2 cm. Mõningatel juhtudel võis tekk olla ühelaidne, valdavalt saab uurimistulemuste põhjal aga väita, et tekil oli vähemalt kaks laidu, kuna paljudel säilinud laiukatketel on ühel või mõlemal pikiküljel tuvastatavad õmbluslõnga jäänused või kunagine õmblus. Võib arvata, et muuseumile anti tihti tekist vaid osa: „Tekist jäi teine pool kinkijale. Enne kinkimist harutas õmbluse lahti.” (ERM A 564:988, Suure-Jaani).

Lisaks kahelaidsetele tekkidele on muuseumides säilinud vähemalt 4 kolmelaidset ja 1 neljalaidne tekk, mille algkuju ja -funktsioon oli tõenäoliselt kahelaidne õlakate ja mis on hiljem laiemaks voodi- või seinatekiks ümber tehtud. Seda tõendab kõigil neljal kolmelaidset tekil esinev tunnus: ühe äärmise laiul keskpaigas on õmblus, kus on kaks lühemat laidu üheks kokku õmmeldud – seega tekk on olnud pikem, lühemaks lõigatud, ja kahest otsast üks pikk laid kokku tehtud. Mitmel tekil on see koht rebenenud, kuna poolvillase kanga lõikeservad on hargnema hakanud ja õmblus pole tarvitamisele vastu pidanud. Taoline ümbertegemine leiab kinnitust ka ühe kolmelaidse teki kogumisandmetes: „Kõik kolm „laadi” olnud varem teine teise otsa õmmeldud” (ERM 15426, Suure-Jaani). Ka ainus neljalaidne tekk (VM 10457:3,

Suure-Jaani) on usutavasti algselt olnud kahelaidne, kuid see on keskelt pooleks lõigatud ning neljalaidseks õmmeldud (on näha lõikamise koht ja lõigatud, narmendavad otsad).

Seega olid ümbervõtmise tekid kõige sagedamini kahelaidised ja säilinud tekkide põhjal keskmiselt 170,5 cm pikad.

Foto 11: Näide kolmelaidsetel tekkidel esinevast õmblusest: ühe laiuse keskel on kaks laiutükki kokku õmmeldud ehk tekk olnud kahelaidne ja pikem, sellest on osa maha lõigatud ja kolmandaks laiuseks kokku õmmeldud. Õmbluse kohal on parandustega rebend (ERM A 688:90, Pelistvere).

3.4. Iseloomulikud värvid

Emäkene, ennekene,
Palleleme tõista naista,
Tõise suurema sulasta,
Kes toob maalta meil marane,
Kes toob puilta meil punada,
Kase ladvast kõllakese,
Et saass teki ära tettu,
Pallapoole ära pargit.

Eesti regilaulude andmebaas: ERA II 11, 79/85 (4) < Paistu khk., Tuhalaane v., Loisu järve otsas - Johannes Semper < Ann Hendrikson („Laapa Ann”) (1928)

Tüüpiliselt on Põhja-Viljandimaa ümbervõtmise tekkidel n-ö taustavärv ja kirjavööndites esinevad värvid. Taustavärviks võib pidada värvitooni, millega on kootud triibud sümmeetriliste kirjavööndite vahel ja millel endal puuduvad kirjad (ühe erandiga – Suure-Jaani tekk VM 9266, millel kirjadeta triipe ei ole). On iseloomulik, et tekkidel esineb kahte tüüpi punaseid toone: soojad ja külmad punased, mis kujundavad tihti teki üldmulje ehk

värvitonaalsuse („soojades toonides” või „külmades toonides” tekk). Kuna ühest kihelkonnast jäi silma pigem sooja tooniga punase kasutamine, tegin taustavärvide kasutamisest kokkuvõtte: Suure-Jaani tekkide taustavärviks on 7-l tumesinine, 7-l punane (soe toon), 8-l tumepunane (külm toon), 1-l helepruun (taimvärviline tekk). 4st Pilistvere tekist on 3 külma tumepunase (vaarikapunase) taustavärviga ja 1 tumesinisega. 7st Kõpu tekist on 3 külmade tumepunaste ja 4 soojade punaste taustatriipudega. Kõigil 4-l Viljandi tekil soojad punased või erepunased taustatriibud. Seega võib öelda, et kihelkondades, kust on säilinud rohkem tekke, esineb sooja ja külma punast suhteliselt võrdselt; seevastu Pilistvere tekkidel on taustavärvina valdavalt kasutatud külma tumepunast ja Viljandi kihelkondade tekkidel sooja tooniga punast lõnga.

Mõned tekid on nii kirjud, et n-ö taustavärvi on pealiskaudselt vaadates keeruline eristada. Näiteks võivad kirjavööndite vahel olevad nn taustatriibud olla kõigest 8–9 mm kõrgused (ERM 15392, Suure-Jaani).

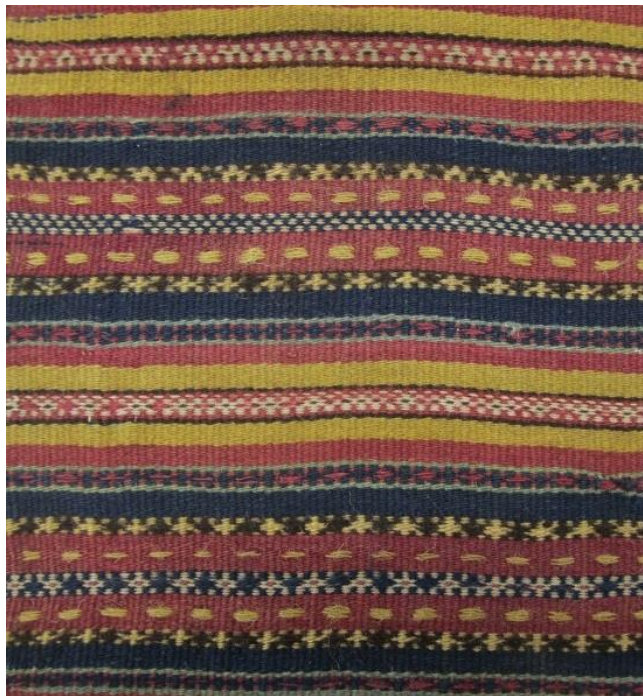

Foto 12. Suure-Jaani kihelkonnast Olustvere vallast pärit tekk, mille tihedas triibustikus on tumesinised nn taustatriibud vaid 8–9 mm kõrgused (ERM 15392).

Kaks Suure-Jaanist pärit tekki on üleni sini-pruunides toonides, st taimedega värvitud lõngadest: ERM 115:28, valmistatud 1860–70ndatel, ja ERM 2062, valmistatud 1853. Mõlemad on jämedakoelised (lõimetihedus esimesel 30 ja teisel 36 lõime 10-l cm-l) ja mõlema legendides on märgitud, et lõngad on värvitud taimedega: „Oma koetud, värvitud koduste rohtudega” (ERM A 115:28) ning ERM 2062 puhul on loetletud ka värvitaimed:

„Värvid – puupunane; hapupiimavedeliku sees leotatud kollane – karikakardega; roheline koerputkeõitega; sinine – potisinine ja valkjam sinine vähem potis hoitud.”

Foto 13. Taimvärviline tekikatke ERM 2062 Suure-Jaani kihelkonnast Lõhavere vallast Koidama kõrtsist.

Foto 14. Taimvärviline ümbervõtmise tekk Suure-Jaani kihelkonnast Vastemõisa vallast. Foto: *muis.ee*

Värvtaimi on nimetatud ka teiste tekkide puhul: „Potisinine, kaseleheroheline (kollaseks pleekinud)” (ERM 15351, Pilistvere), „Putukapunane, potisinine, karikakrakollane” (ERM A 688:90, Pilistvere), „Kalivärvi ehk putukapunane (läheb märjaks saades mustaks), madarakollane, kaseleheroheline (värviti enne sinikiviga siniseks ja siis keedeti kaselehtedega libeda sees), potisinine (keedeti sinikiviga ummukses poti sees)” (ERM 15335, Suure-Jaani). Ühe omapärase, violetsetes toonides värvigammaga teki kohta on ka pikem kirjeldus värvide saamisest: „Kollane värv on „tahmakollane” – keedeti „kõva tahmaga” reheparrede küljest vee sees, millesse natuke maarjajääd pandi; pärast pesti mitme vee läbi, kuni kollaseks läks. Sinist värvi saadi sinikividega keetmise läbi. „Putukapunast” äratoodud isetõugu teradest keetes. Leherohelist, kui siniseid lõngu kaselehtede ja lehelise sees keedeti. Kõigile värvidele lisati maarjajääd juurde.” (ERM 15340, Suure-Jaani). Ka visuaalsel vaatlusel on tekkide siniste lõngade puhul tihti näha mitut kodust värvimist, kus ajaga luitunud või pleekinud

„potirohelise” roheka tooni alt kumab kollane värv ning rohelise sees esineb sinised kiude. Tihti on ka tumesinine lõng üsna kirju, sisaldades heledamaid kohti.

Usutavasti on paljude esemete värvid praeguseks ajaks pleekinud, tuhmunud, pesemisega värvi andnud või muul moel tooni muutnud. Samas on säilinud tekke, mille värvid on väga erksad ja kuna nende lõngki pole muutunud vilemaks, vaid on säilitanud oma karvasuse ja koetiheduse, võib arvata, et tekkide värvitoonid on üsna originaalilähedased. Muudel juhtudel tuleb mõttes värvide intensiivsust mitmeid kordi suurendada. Et tekid olid algselt erksavärvilised, ütleb ka ühe teki legend: „Tekk olnud uuest pärast hästi eredavärviline, nüüd vähe luitunud.” (VM 1900/E242, Suure-Jaani).

Kindlasti kasutati tekilõngade värvimiseks ka poest saadud värve, seda tõendavad kahe teki kohta talletatud kogumisandmed: „Kodus värvitud lõngad, osalt poe, osalt taimevärvidega.” (ERM A 564:942, Kõpu) ja „Poodi värvidega” (ERM 5819, Kõpu). Poe- ehk aniliinvärvide kättesaadavaks muutumist on näha tekkides, mis valmistatud 1860–70ndatel (näiteks ERM A 694:56, Viljandi; ERM 15340, Suure-Jaani ja ERM 564:959, Suure-Jaani, kus torkab silma lilla värvitooni kasutamine). Nagu on kirjutanud Helene Kuma: „Eesti tekstiili värvipalett muutus järsult 19. sajandi keskel seoses aniliinvärvide kasutuselevõtmisega. Puhtad ja erksad kollased, punased, roosad, rohelised ja lillad toonid moodustasid uue, õige kireva värviskaala, mis omakorda tekitas tugeva murrangu värvide rühmitamises, nõudis vanadest traditsioonidest lahtiütlemist ja uut kohanemist kompositsioonis.” (Kuma 1976, lk 8)

Foto 15. Aniliinvärviline tekk ERM A 182:5 Kõpu kihelkonnast, valmistatud u 1880, mil poevärvid olid kättesaadavad.

Põhja-Viljandi koekirjalised tekid on kootud 5–9 eri värvitooni lõngu kasutades. Kõige sagedamini on värve 7 (41-st tekist 17-l) või 6 (41-st tekist 10-l). Kõige värvikirevamad on kaks 9 värvitooniga tekki: ERM A 564:942 ja ERM A 172:2, mõlemad Kõpu kihelkonnast.

Nagu on kirjutanud Kalju Konsin: „Selline värvirohkus ei mõju aga sugugi koormavalt. Lihtsatest, võrdlemisi ühelaadsetest mustrielementidest osati luua õige komplitseeritud ja dekoratiivseid vaibakirju, kus peatähelepanu oli suunatud värvide omavahelisele kooskõlale ja vöötide rütmilisele paigutusele.” (Konsin 1979, lk 60)

Kõige sagedamad tekkides esinevad värvid on punane, sinine (tihti kaks eri tooni – üks tumedam ja teine heledam), roheline, kollane, pruun (või must) ja valge. Korduvalt on kasutatud ka nn potirohelist, beeži või helepruuni, erineva tooniga valget (tõenäoliselt taimedega toonitud), sinepitooni kollaseid või rohelisi. Ebatavalisematest värvidest on üksikutes tekkides lillat, oranžikaspunast, tumeroosat ja türkiissinist (tekkide värvid on loetletud Lisas 1).

Seega on Põhja-Viljandimaa tekid rohkevärvilised ning põhilistes värvivalikutes üsna sarnased. Selgelt eristuvad punaseta (taimvärvilised) ning sinisepõhjalised tekid, sest enamasti loob tekkide üldmulje punane värv.

3.5. Koekirjad

Siis Kai kangasta kuduma.
Niied käisid niksa, naksa,
vaske varva viira vaara,
kudus sisse siili silmad,
ääre pääle ärdu silmad,
vahele varese varvad.

Eesti regilaulude andmebaas: EÜS XII 361/5 (24) < Viljandi khk., Uusna v. - Ed. Depmann < Kadri Lääts, 70 a. (1915)

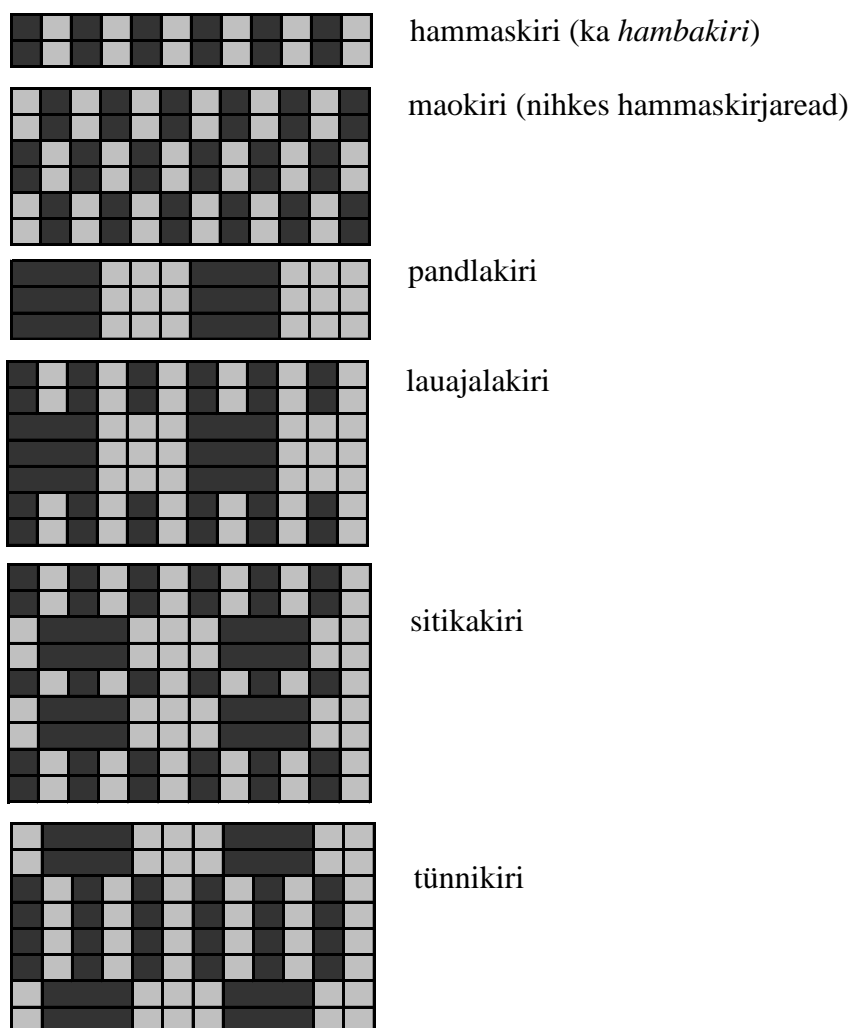
Põhja-Viljandimaa ümbervõtmise tekid on *sõbakirikangad* ehk kootud labase ja toimse liit-sidusega. Tihti on neil tekkidel väga sarnased koekirjad ja kirjavööndite (taustatriipude vahele jäävate sümmeetriliste kirjadega triipude) kujundus. Kirjakorras vaheldub tüüpiliselt kaks või kolm sümmeetrilist kirjavööndit, mis võivad koosneda nii ühevärvilistest kui ka eri värvi lõngadega kootud kirjalistest triipudest. Tihti on tekil kaks laiemat kirjavööndit, mida eraldab üks kitsam üle ühe korduv vahetriip. Erinevaid kirjavööndeid võib olla 2–4 (vt foto 16).

Kirjakordade kõrgused varieeruvad vahemikus 8,5–27 cm (väikseim Suure-Jaani khk tekil VM 9266 ja kõrgeim Kõpu khk tekil ERM A 182:2). Kirjakordade keskmine kõrgus on 16,4 cm (näiteks tekkidel ERM 15403 ja ERM A 745:18, vt fotosid Lisast 1). Lihtriiulise õlakatte (VM nr 13 Helma Praksi mustrikogust) kirjakorra kõrgus on vaid 1,7 cm, millesse mahub neli erivärvilist triipu.

Foto 16. Näide laiade ja kitsaste kirjavööndite korrapärasest vaheldumisest punasel taustal: laiemate kirjavööndite (7,9 cm ja 4,5 cm) eraldajaks on helesiniste äärtega 2,5 cm laiune vahetriip (VM 10457:3, Suure-Jaani). Foto: *muis.ee*

Ümbervõtmise tekkidel kasutatavad koekirjad on järgmised:

Joonis 1. Ümbervõtmise tekkide kirjamotiivid.

Kirjade kõrgused ja kujundused varieeruvad nii tekiti kui ka ühe teki sees (juhul kui kuduja ei ole kududes koeridu täpselt lugenud). Näiteks sitikakiri võib olla väga kõrge „kehaosaga”, sitikate keskel võib joosta täpirida või teist värvi triip; palju on kasutatud ka poolikuid sitikaid.

Mõningate tekkide puhul (nt erakogust pärit Suure-Jaani laiukatke) oli kirju raske tuvastada, sest pikemad kirjalõngad (lõngajooksud üle kolme lõime) olid täiesti kulunud. Väga üksikute säilinud lõngajooksude ning hammaskirjas „sitikajalgade” järgi võib arvata, et sellistel tekkidel on lisaks hammaskirjale teisi kirju olnud, kuid kindel olla ei saa. Uuritud esemete hulgas oli vaid üks tekk (katke), millel on kasutatud ainult hammaskirjaridadega kujundatud mustreid – ERM A 198:3, Pilistvere; samas on katke nii pisike, et ei saa tuvastada, kas ka sellel võisid kunagi lõngajooksudega kirjad olla.

Kirjade valikus või kujunduses esineb mitmeid korduvaid või väga sarnaseid kirju ja värvikooslusi:

1. Väga tüüpiline on roheliste äärtega kitsam kirjavöönd (laius keskmiselt 3 cm), mis esineb Suure-Jaani 28-st tekist vähemalt 18-l. Tihti on sellise kirjavööndi keskel tumedamate äärtega raamistatud sitikakiri. Rohelise toon ning kirjad võivad varieeruda.

Foto 17. Roheliste äärtega kirjavööndi näide Suure-Jaani tekikatkest HM AR 317.

2. „Maokirja” ehk 2–3 nihkega kootud sini-valge hammaskirjareala kasutamine kirjavööndi keskel. Enamasti on taolise maokirja ees ja järel pandakiri (tihti rohelistes pandlad punasel põhjal).

Foto 18: Näide „maokirjast” ehk nihkega kootud hammaskirjaridadest, mis on tihti ääristatud pandlakirjaga. ERM 15426, Suure-Jaani.

3. Keskjoonega poolitatud kõrge sitika- või lauajalakiri. Tehniliselt on kirjamotiivi poolitav erivärviline triip kootud taustalõnga värvi vahetades, st motiivi kudumist katkestamata on tausta kootud 4–6 rida teise värviga. Tihti on punase keskjoonega poolitatud tumesinist sitika- või lauajalakirja.

Foto 19. Näide sitika- ja lauajalakirja poolitavast teist värvi keskjoonest, ERM 15403, Suure-Jaani.

4. Korduva värvilahendusena on kollasel taustal pruunid sitikad või vastupidi, pruunil taustal kollased.

Foto 20. Näide pruunist sitikakirjast kollasel taustatriibul (ERM A 745:18, Kõpu).

5. Kitsas sinine sitikakirjaga triip. Sinise lõnga toonid võivad varieeruda, samuti kirjade kujundus. Triip esineb laiemate kirjavööndite vahel.

Foto 21. Eri variatsioonides tihti korduv kitsas sinine sitikatega kirjatriip Pilstvere kihelkonna tekil ERM 8963. Foto: Heli Kiverik

Kirjade nimetuste kohta on andmed järgmised: „Teki kirjasid nimetatakse ristikirjadeks” (ERM 509:2319, Pilstvere); tekk on „niidest sõtkutud kirjaga“ (VM 1900/E242, Suure-Jaani); „Kirjad on loodud. Sarnaseid koetud enamasti Suures-Kõpus.” (ERM 229:6, Kõpu) ning kirjade nimetustena „sitika ja hambuline kiri.” (VM 3137/E212, Suure-Jaani).

Põhja-Viljandimaa rahvalauludes on tekikirju tihti nimetatud „tedrekirjadeks”:

Lina pääle linnu kirja,
teki pääle tedre kirja.

*Eesti regilaulude andmebaas: EÜS II 285/91 (27-39) < Viljandi khk., Viljandi v., Ruudi k. -
Jaan Müür < Kadri Pink, 58 a. (1912)*

Lisaks on tekke regilauludes nimetatud „täpilisteks” ja „tähnlisteks”:

Tere, tere mammakene,
kus minu kallis kaasukene,
kas on sul nüüd valmis valge neiu,
valmis valge neiu vakka,
valmis vaalitud palakas,
valmis tehtud tekikene, tekki tähniline.

*Eesti regilaulude andmebaas: EÜS IV 1573/8 (38) < Pilstvere khk., Imavere v., Järavere k. -
M. Saar & H. Siimer < Kai Kamsen, 65 a. (1907)*

3.6. Materjalid ja valmistamistehnoloogiad

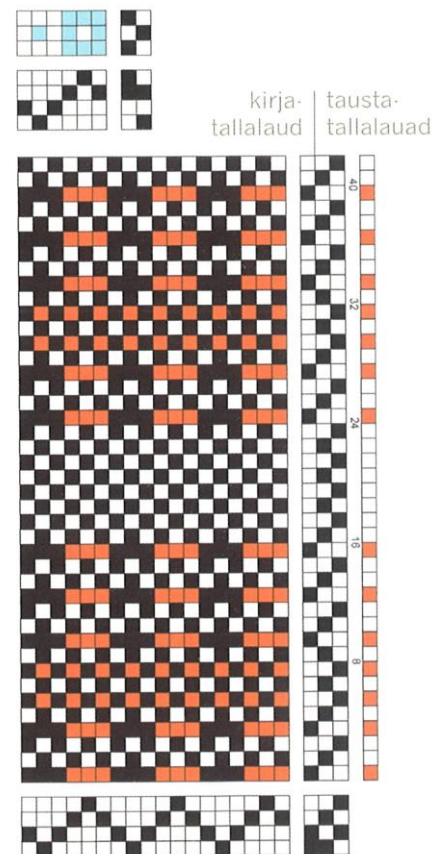
Selles alapeatükis annan ülevaate, kuidas Põhja-Viljandimaa ümbervõtmise tekid on kootud. Koekirju on kirjeldatud eelmises alapeatükis, järgnevalt käsitlen tehnilisi võtteid (kangarakendus, soa- ja kudumistihedus) ning kasutatud materjale.

Põhja-Viljandimaa ümbervõtmise tekid on kootud kangastelgedel linasele lõimele peenikesest ühekordsest tiheda keeruga villasest lõngast. On mitmeid märkeid, et ümbervõtmise tekid kooti kodus (taludes): „Kodune töö” (ERM 2062, Suure-Jaani); „Kodus tehtud” (ERM A 113:14, Pilistvere); „Oma koetud” (ERM A 115:28, Suure-Jaani) ja „Vist emaema kootud” (ERM A 564:942, Kõpu). Andmeid, et tekke oleks kangakudujatelt raha eest tellitud, ei ole.

Põhja-Viljandimaa koekirjalised ümbervõtmise tekid on kootud sõbakirikangana, st labasele taustale moodustuvad lõngajooksudest kirjatriibud, mille muster ja kõrgus võivad olla erinevad (Kelpman 2016, lk 76). Sidus on toimne ning niietus on järjeline neljale, kuuetele või kaheksale niiele. Kirja tallamine on motiivist olenevalt nurkne või järjeline; iga kirjalõnga järel kootakse üks või kaks labast taustalõnga (*ibid*). Vaid kahel säilinud tekikatkel – ERM A 113:14 Pilistvere kihelkonnast ja ERM 15356 Suure-Jaani kihelkonnast – on kasutatud pääsusabakirja ehk diagonaalselt tõusvaid ja langevaid lõngajooksusid, mis nõuab suuremal arvul tallalaudu.

Lõim on peaaegu eranditult kahekordne peenike linane (kahe Kõpu khk teki puhul võib tegemist olla ka puuvillase lõimega: ERM 182:5 ja ERM 564:942). Esineb ka paar jämedama lõimega tekki –

sellisel juhul on jämedama lõime ning hõredama soa kasutamine kohe näha ka teki üldmuljes, st tekk on tunduvalt jämedakoelisem kui valdav enamuses. Jämedakoelisemad tekid (ehk suga 30–40) on: ERM 115:28, Suure-Jaani; ERM 2062, Suure-Jaani ja ERM 172:2, Kõpu. Kõik

Joonis 2. Sõbakirikanga rakendus. Allikas: M. Kelpman „Kangakudumine” (2016), lk 77.

need kolm on pärit u 1840–50ndatest, mõlemad Suure-Jaani jämedakoelised tekid on taimvärvilised sini-pruunides toonides (ilma punaseta). Kõik kolm on ka tihedalt kitsatriibulised, mistõttu on neil nn taustavärvi raske eristada, triibustik on ühtlane. Tihedaima soaga on kootud tekid ERM 15356, Suure-Jaani (74 lõime/10 cm); ERM 564:942, Kõpu (71) ning lihtriibuline pruudisõba VM nr 13 H. Praksi mustrikogust (72).

25-l Suure-Jaani tekil jääb lõimede arvu varieeruvus 10-l cm-l vahemikku 30–74 cm ning keskmine on 55 lõime/10 cm-l. Pilistvere 4 tekil on varieeruvus vahemikus 45–58 lõime/10 cm, keskmine tihedus 51. Kõpu 7-l tekil on varieeruvus vahemikus 37–71, keskmine 60 lõime/10 cm. Viljandi 4-l tekil 44–68, keskmine 57. Seega keskmine lõimetihedus on tekkidel 56 lõime/10 cm-l ehk suga 55.

Põhja-Viljandimaa ümbervõtmise tekkide kudumiseks on kasutatud ühekordseid villaseid lõngu. Ühe teki raames võib esineda lõngade peenuse erinevusi – nt on üht tooni lõng veidi jämedam kui teised, sellisel juhul oli jämedam lõng üldiselt vähemuses (nt Suure-Jaani tekkidel ERM A 564:988 ja ERM 15392). Paljudes tekkides on kasutatud lisaks villasele koelõngale vähesel määral ka puuvillast või linast naturaalvalget koelõnga (kümnel tekil puuvillane ja viiel tekil linane).

Foto 22. Näide naturaalvalge puuvillase koelõnga kasutamisest tekkirjas. ERM 182:2, Kõpu.

Kudumistihedust ja koelõngade peenust ilmestab koeridade arv 1 sentimeetril. Suure-Jaani tekkide (25 tk) koelõngatihedus 1 cm-l varieerub vahemikus 22–48, keskmine on 31 (jämedama lõnga kasutamise korral jääb tihedus vahemikku 19–26). Pilistvere tekkidel (4 tk) on varieeruvus 21–36, keskmine 28. Kõpu tekkidel (7 tk) on varieeruvus 28–36, keskmine 32; ja Viljandi tekkidel on varieeruvus 24–40, keskmine 35. Kõikide tekkide peale on keskmine koetihedus 32 koelõnga/1 cm-l.

Nagu eespool öeldud, on tekkide lõim valdavalt linane. Kahel tekil on kasutatud harvaesinevat võtet muuta teki pind reljeefseks – iga 6. lõim on jämedam kui teised, mille tõttu tõusevad need koepinnalt kõrgemana esile. Jämedamad lõimed on sätitud jooksmata täpselt kirjade keskele või külgedele – see toob kirjamotiivid kaunilt esile ja tulemuseks on kenad reljeefsed piktüübid. Sellist võtet on kasutatud Viljandi Muuseumis asuval Suure-Jaani khk tekkidel VM 1900/E242 ja VM 9266.

Foto 23. Suure-Jaani tekil VM 9266 on iga 6. lõim jämedam, mis teeb pinna reljeefseks. Tekk on erandlik ka selle poolest, et puuduvad kirjadeta taustatriibud, st ühele kirjavööndile järgneb kohe teine. Foto: *muis.ee*

On tekke, mille kuduja on kirjavööndite laiust kududes mõõtnud või koelõngu lugenud, et kirjavööndid tuleksid ühelaiused. Valdavalt on aga kootud vabamalt, kirjavööndite laiust jälgimata, nii et nende laius võib isegi kuni 3 cm ulatuses varieeruda (nt tekkidel ERM A 115:28, Suure-Jaani ja ERM A 182:2, Kõpu). Kui kirjavööndid on kootud samalaiustena, on tekilaide kokku õmmeldes keskõmbluse juures kirjaread kokku sätitud, enamasti aga tekivad keskõmbluse juures nihked (mustri kokku ajamine on õnnestunud mõnes kohas paremini, mõnes halvemini) ning mitmete tekkide puhul pole kirjade kokkulangevust laidude ühendamisel jälgitud.

Foto 24. Näide erineva laiusega kootud kirjavöönditest ja triibustiku nihetest keskõmbluse juures. ERM A 182:2, Kõpu. Foto: *muis.ee*

Tekkide otstes on laiud tavaliselt u 0,7 cm võrra kahekordselt tagasi keeratud ning linase niidiga üleloomispistetega kinni õmmeldud. Esineb ka 1–1,5 cm laiust tagasikeeramist – tihti

on tagasikeeratud laiutsi lähemalt vaadeldes aru saada, et tagasikeeramisoõmblused on tehtud eri aegadel – üks algselt, kui tekk valmis, ja teine (või teised) hiljem, kui õlakattest tehti vooditekk vm tarbetekstiil. Vahel on tagasipööramisi ka parandatud või kulunud niiti üleõmblusega kinnitatud.

Tekilaidude otste juures on nii mõnelgi korral märgata teki alustust või lõppu, kuna seal on kasutatud mõnda sellist värvi lõnga, mida hiljem pole teki kasutatud. Võimalik, et tegemist on alustuse värvikatsetustega või siis on teki lõpus mõni värvitoon otsa saanud ning see on asendatud teist värvi lõngaga. Värvide segamist esineb vahel ka teki põhiosas – on tekk, kus punast taustatooni on kootud heledama ja tumedama lõngaga, neid omavahel suvaliselt vahetades (ERM A 182:2, Kõpu), samalaadselt on mõnes teises teki näha sinistes toonides lõngade kasutamist (nt ERM 15340, Suure-Jaani – sinise taustalõnga asemel on vahepeal kasutatud musta). Valdavalt ei ole tekkide kudumisel servades lõngu kaasa veetud, sellised lõngajooksud esinevad vaid paaril tekil.

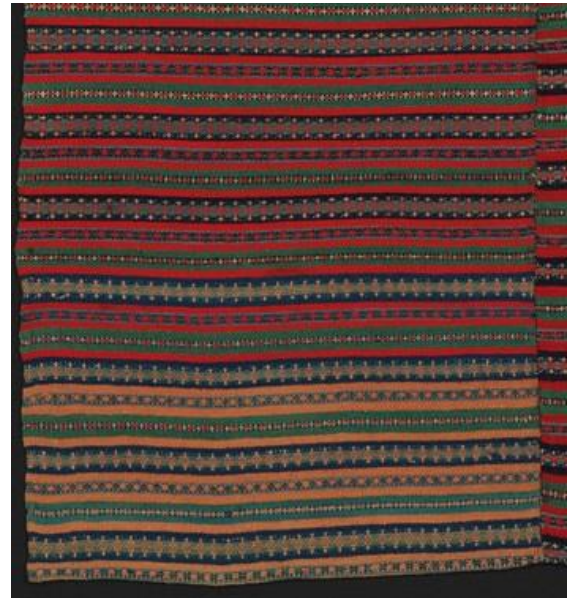

Foto 25. Näide teki põhivärvide erinevat tooni lõngade kasutamisest ühe laiutsi otsas: punase asemel on oranž ja rohelise asemel türkiissinine. ERM 15344, Suure-Jaani. Foto: *muis.ee*

Niisiis on tegemist enamasti ülipeenelt kootud tekkidega, mille valmistamine oli usutavasti ülimalt töömahukas. Ülaltoodud koetihedusega 4–8-meetrise tekilaidude kudumine nõudis kindlasti väga palju aega ja meisterlikkust, sellele eelnes veel lõime ja koelõnga valmistamine ning värvimine. Võib vaid oletada, et suur töömahukus võis olla üheks põhjuseks, miks need kaunid tekid lihtsamate ja kiiremini valmivate suurrättide poolt välja tõrjutud said.

KOKKUVÕTE

Käesoleva seminaritöö eesmärk oli anda koondülevaade Põhja-Viljandimaa koekirjalistest õlakatetest kui nähtusest eesti rahvarõivatraditsioonis koos kõigi tehniliste, stilistiliste, kandmistraditsiooni puudutavate vm asjakohaste aspektidega.

Seminaritöös kaardistasin võimaluste piires (arvestades ERMi kogude paariaastast kinniolekut) Põhja-Viljandimaalt säilinud koekirjaliste õlakatete arvu muuseumites ning vastasin püstitatud uurimisküsimustele. Selgus, et koekirjaliste õlakatete hulk on päris rikkalik: uuritud sai 42 õlakatet või katket ning tuvastatud veel vähemalt 20 eset, mida läbi vaadata tulevikus.

Uurimistööle asudes ei olnud teada, kas triibulisi õlakatteid on peale Põhja-Viljandimaa esinenud ka teistes Eesti piirkondades. Tuvastasin enda jaoks huvitava tõsiasi, et neid on vähesel määral kantud ka mujal, näiteks Muhu saarel.

Järgmiseks kaardistasin õlakatete valmimis- ja kasutamisaaja. Seniste rahvarõivauurijate andmetel tõrjusid suurrätid muud liiki õlakatted naisterõivastusest välja juba 19. sajandi I poolel, kuid leidsin esemete kogumisandmetest korduvat kinnitust selle kohta, et Põhja-Viljandimaal valmistati ja kanti koekirjalisi õlakatted ka veel 19. sajandi II poolel ja lõpus.

Uurimistöö käigus selgus ka see, kuidas Põhja-Viljandimaal koekirjalisi õlakatteid nimetati. Paljude Eestis levinud ja tuntumate õlakatete nimetuste asemel oli põhja-viljandlastel õlakatete kohta oma väljend: *ümbervõtmise tekk*.

Põhja-Viljandimaa koekirjaliste õlakatete kõige iseloomulikumateks tunnusteks on minu uurimistöö põhjal peen poolvillane sõbakirjaline kude (kangasuga keskmiselt 55 ja koetihedus 32 lõnga 1 sentimeetril) ja koekirjade kujundus tekil. Lisaks on tekkidele iseloomulik kahelaidus, korduvad elemendid värvikasutuses ning tihti ka märgid esemete funktsiooni muutumisest ajas (õlakatete ümbertegemine kattevaibaks või muuks tarbetekstiiliks).

Mul oli rõõm töötada niivõrd kaunite ja meisterlikult valmistatud esemetega. Loodetavasti leiavad koekirjalised ümbervõtmise tekid tee ka tänapäeval valmistatavatesse Põhja-Viljandimaa kihelkondade rahvarõivastesse – vajalikud stilistilised karakteristikud ja tehnoloogilised aspektid selleks on käesolevas uurimistöös käsitletud ning rahvarõivategijatele kättesaadavad.

KASUTATUD ALLIKAD

- Jürgen, T.** 2004. *Suure-Jaani rahvarõivad*. Kog: Viljandi Muuseumi aastaraamat. Viljandi: Viljandi Muuseum, lk 4–32.
- Kaarma, M. ja Voolmaa, A.** 1981 (2015). *Eesti rahvarõivad*. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Kelpman, M.** 2016. *Kangakudumine*. Tallinn: Pegasus.
- Konsin, K.** 1979. *Kudumid*. Tallinn: Kunst.
- Kuma, H.** 1976. *Eesti rahvavaibad*. Tallinn: Kunst.
- Kõresaar, E.** 1999. *Vaip – tekki muodi asi. Etnoloogiline esemeuurimus*. Studia Ethnologica Tartuensia 2. Tartu: Tartu Ülikool.
- Manninen, I.** 1927. *Eesti rahvariiete ajalugu*. Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat III. Tartu: Eesti Rahva Muuseum.
- Moora, H.**, jt. 1957. *Eesti rahvarõivaid XIX sajandist ja XX sajandi algult*. Tallinn: Eesti NSV Teaduste Akadeemia, Etnograafia Muuseum, Ajaloo Instituut.
- Orase, E.** 1938. *Eesti rahvavaipade kirjandistüüpe*. Kodutööstus – tarbekunsti ja kodukultuuri ajakiri. Tallinn: Eesti Kodutööstuse Edendamise Kesksekselts, lk 55–64.
- Piiri, R.** 2006. *Rahvarõivad Eesti Rahva Muuseumist*. Folk Costumes from the Estonian National Museum. Tallinn: Schenkenberg.
- Voolmaa, A.** 1984. *Õlakatted ehk ülevisked eesti naiste rõivastuses*. Kog: Eesti Rahva Muuseumi aastaraamat XXXV. Tartu: Eesti Rahva Muuseum, lk 70–81.

Eesti Muuseumide Infosüsteem MUIS. www.muis.ee (09.2017)

Eesti regilaulude andmebaas. www.folklore.ee/regilaul/andmebaas (09.2017)

LISA 1: Uuritud esemete andmed ja fotod. Fotod: muis.ee ja töö autor

Jrk nr	Eseme nr	Valm.aeg	Mõõdud (cm)	Laiu laius	Lõimede arv/ 10 cm	Koelõnga de arv/ 1 cm	Kirjad	Värvid (teki taustavärv paksendatud kirjas)	Muuseumilegend
SUURE-JAANI khk									
1.	ERM A 15340, katke	1864–1874	Padjakate (?) kokku õmmeldud kahest laiutükist, suurus umbes 41 x 58.	58	46-47	28	Sitikad, pandlad, hambad (maokiri), poolikud sitikad	<p>1. Tumesinine (tume potisiinine), tumesinistes triipudes on kohati kasutatud ka musta (lambamust), mis asendab kohati kogu taustatriibu ulatuses sinist.</p> <p>2. Tumedam lilla</p> <p>3. Heledam lilla</p> <p>4. Helepruun (tume sinepikollane)</p> <p>5. Mahe ja hele kollane (roheka tooniga)</p> <p>6. Lambamust kirjades</p> <p>7. Helesinine</p> <p>8. Naturaalne linane</p>	<p>Muuseumisse toodud 02.07.1914. Tegemisvõi leiukoht - Suure-Jaanis. Kinkija/müüja - Eeva Jaanolt säälsamas. Tegija - Eeva Jaanolt. Asja vanus omandamisel - 40-50 a. "Kollane värv "tahmakollane". Keedeti "kõva tahmaga" reparaarrede küljest vee sees, millesse natuke maarjajääd pandi. Pärast pesti mitme vee läbi kuni kollaseks läks. Sinist värvi saadi sinikividega keetmise läbi. "Putukapunast" äratoodud isetõugu teradest keetes. Leherohelist, kui siniseid lõngu kaselehtede ja lehelise sees keedeti. Kõigile värvidele lisati maarjajääd juurde."</p>
									

2.	ERM A 115:8, kahelaidne tekk	1860	Pikkus 153 cm, üldlaius 98-99	48-49	48	38	Tünnikiri, pandlad, hambad, poolikud sitikad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Punane – tumedam 2. Heledam sinine 3. Tumedam sinine (potisinine) 4. Heleroheline (samblaroheline) 5. Sinepikollane 6. Pruun (lambapruun?) 7. Naturaalvalge 	Korjatud 1920. a. Vanus 60 a. "Endine ümbervõtmise tekk, mis tol ajal üliarätiku aset täitnud kantud kirikus ja igal pool". Müünud Anu Kelk, S-Jaani kih. Madise k.
3.	ERM A 115:28, kahelaidne tekk	u 1860-70ndad	Pikkus 127 cm, üldlaius 105-106	52-54	30	22-23	hambad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tumedam sinine (mitte väga tume) 2. Heledam sinine (hallikassinine, tuhm toon) 3. Kõige heledam sinine – valge kumab läbi 4. Helepruun (toon varieerub veidi, kohati on üsna intensiivne, kohati on heledam, beež – pole vist ainult pleekimisest nii). 5. Tumepruun 6. Naturaalvalge 	Korjatud 1920 a. Otstarb- "ümbervõtmise tekk" . Müünud Helene Riismann, S-Jaani khk, Vastemõisa v. Sõõru t. "Oma koetud, värvitud koduste rohtudega vanus kolm põlve."

4.	ERM 15367, kahelaidne tekk	1874	üldlaius 98 cm, pikkus 150–153	49,5	60	30-32 (punane), 24 (sinine)	Sitikad, poolikud sitikad, pandlad, hammaskiri	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tumesinine 2. Lillakaspunane (tume vaarikapunane) 3. Beež (mahe, taimedega toonitud?) 4. Kollane 5. Tumepruun 6. Naturaalne linane 7. Naturaalne valge 	Museumisse toodud 02.07.1914. Tegemis- või leiukoht - Kalmeti talus. Kinkija/müüja - Jaan Vahtramäe säälsamas (Suure-Jaani kih. Olustvere v. Üldi k. Hundioru t.) Vanus 40 a.
5.	ERM 15392, kahelaidne katke	1868	üldlaius u 93, pikkus 90–91	46–47	43	32 (punane), 26 (sinised)	Pandlad, sitikad, hammaskirja ga kujundatud mustrid	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tumesinine 2. Intensiivne kollane (kaselehed või sibulakoor) 3. Tume vaarikapunane 4. Helesinine 5. Tumepruun 6. Naturaalvalge kahekordne linane 	Museumisse toodud 02.07.1914. Tegemis- või leiukoht - Olustvere v. Kinkija/müüja - Tõnis Roosa, Olustvere v. Üldi k. Okna t. Vanus 46 a.

6.	ERM 15428, laiukatke	-	Tüki pikkus 83	49	47	32	Sitikad, poolikud sitikad, pandlad, lauajalad, hammaskirja - maleruudusti k	1. Tume vaarikapunane 2. Tumesinine 3. Helesinine 4. Naturaalvalge 5. Kollane 6. Tumepruun 7. Tuhmroheline (beežikas roheline)	Muuseumisse toodud 02.07.1914. Kinkija/müüja - Leenu Feldmann, Tammisaare t. Suure-Jaani v. Asja kirjeldus - domineerib potisinine ja putukapunane.
									
7.	ERM 15356, kahelaidne tekk	1864	pikkus 158– 159 üldlaius 103	51,5	74	31	Diagonaalsel t tõusvad lõngajooksu d, pääsusabad, sitikad, ühevärvilise d triibud. Kohati kirju raske tuvastada, sest lõngad täiesti kadunud.	1. Tumesinine 2. Külm tumepunane (vaarikapunane) 3. Must 4. Sinepikollane (roheka tooniga) 5. Helesinine (tuhm – arvatavasti pleekinud) 6. Rohekasbeež (tuhmunud) 7. Naturaalne linane	Muuseumisse toodud 02.07.1914. Kinkija/müüja - Anna Hansen, Pihu talu. Vanus 50 a.
									

8.	ERM 77, kahelaidne tekk	-	Üldpikkus 295, üldlaius 108	54	59	36	Tummised pandlad, kõrged poolitatud sitikad, ka terved sitikad, hammaskirja st ruudustik	1. Punane 2. Tumesinine 3. Keskmise sinine 4. Tumeroheline 5. Naturaalvalge	Tekk. Vaste mõisa vallast, Suure-Jaani khk. Wilj. mk. Saadud 18.09.1905
9.	ERM 15344, kahelaidne tekk	1854- 1864	pikkus 101	51-53	43	36	Sitikad, hambad, pandlad.	1. Soe punane 2. Tumesinine 3. Sinakasroheline 4. Valge 5. Taevasinine 6. Türkiissinine (hele)	Muuseumisse toodud 02.07.1914. Tegemis- või leiukoht - Suure- Jaanis. Kinkija/müüja - Eeva Jaanolt säälsamas. Vanus 50 - 60 a. Asja kirjeldus - "Vankritekk", pool "sängitekki".

10.	ERM A 564:956, laiukatke	1869	pikkus 73	52,5	54	34	Pandlad, kõrged sitikad.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Erepunane 2. Tumesinine 3. Helesinine 4. Oranžikas kollane (tumekollane) 5. Sinepiroheline (kollast sinisega toonitud heledamaks roheliseks) 6. Tumepruun 7. Must 8. Toonitud valge (beež) – punane värv andnud vist roosaka tooni lisaks 	M.Terien päris selle teki Kääraru talu popsikohal elavalt vanainimeselt, kes praegu oleks üle 90 aasta vana. Nimetatud vanainimene kasutas tekki vooditekina. Praegu säilinud, ainult katke. Pesemisel andis värvi, punane toon on palju kahvatum. Valmistatud Suure-Jaani khk. Kinkinud Marta Terien S-Jaani khk. Vastumõisa v. Ivaski k. Neidrevälja t. Esemee vanus omandamisel ca 80 aastat (1959).
									
11.	ERM 15403, kahelaidne tekk	1874- 1884	üldlaius 108 cm, pikkus 142-146 cm (üks laid veidi pikem kui teine).	53–54	63	25	Sitikad (ka jämeda keskjoonega poolitatud sitikad), pandlad, hammaskirja- ruudustik, lauajalad.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tume kirsipunane 2. Hele kollakasroheline 3. Beež (toonitud valge) 4. Must 5. Tumesinine 	Muuseumisse toodud 02.07.1914. Kinkija/müüja - Ants Võsa, Pussi t. Vanus 30 - 40 a.
									

12.	ERM 15426, kolmelaidne tekk	1874- 1879	Pikkus 189– 192	53–54	64	34	Pandlad, hammastest ruudustik. Sitikad, keskjoonega poolitatud kõrged lauajalad, punase keskjoonega sitikad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Külm tumepunane (kirsipunane) 2. „Klassikaline“ roheline 3. Tumesinine 4. Kollane 5. Tumepruun 6. Rohekasvalge (või kollakasbeež) 7. Naturaalvalge puuvillane kahe- või kolmekordne lõng 	Muuseumisse toodud 02.07.1914. Kinkija/müüja - Tõnis Terien, Suure-Jaani kih. Olustvere v. Kurnuvere k. Madise t. Vanus 35 - 40 a. "Kõik kolm "laadi" olnud varem teine teise otsa õmmeldud"
13.	ERM 15455, kolmelaidne tekk	1873- 1874	üldlaius 145, pikkus 179- 183	48–49	62	22	Sitikad, pandlad, triibuga poolitatud sitikad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Külm tumepunane (vaarikapunane) 2. Tumesinine 3. Kollane 4. Pruun 5. Heleroheline 6. Rohekasvalge (toonitud) 7. Naturaalvalge kahekordne peenike puuvillane 	Muuseumisse toodud 02.07.1914. Kinkija/müüja - Mari Reis, Löövi t. Tegija - Mari Reis vanaema abil. Vanus 40 - 41 a.

14.	ERM A 564:959, laiukatke	1869	pikkus 92–93	50,5– 51,5	65	30	Sitikad, poolikud sitikad, tünnikiri	<ol style="list-style-type: none"> 1. Punane (soe) 2. Roheline (muru) 3. Must 4. Tumesinine 5. Lillakassinine 6. Soe lilla 7. Erkkollane 8. Naturaalne valge 	<p>Ümbervõtmise teki kodus L. Köbleri ema A. Grass enne abiellumist. Ema suri, kui L. Köbler oli 7-aastane. Viimane pole selle teki kandmist näinud. Tekk oli kahekordselt kokku murtud ning ühtinud serv pidi kokku õmmeldud olema. Ulatus, kui kolmnurkne koht pähe asetati, ligi kandadeni. L. Köbler tegi selle tükkideks ning kasutas neid vaipadena. Muuseumile kingitud ese on olnud pörandavaibaks. Valmistanud Suure-Jaani khk. Vastsemõisa v. Ivaski k. ja t. peretütar Anna Grass. Kinkinud Liina Köbler Suure-Jaani khk. Vastsemõisa v. Ivaski k. Kääru t. Viljandi raj. Vastsemõisa k/n. Esemee vanus omandamise ajal ca 70 aastat (1959).</p>
									

15.	ERM A 564:988, laiukatke	1859	pikkus 110-111	52-53	65	30 (tumesinine), 19 (kollane)	Poolikud sitikad, sitikad, panneldest moodustatud ruudukiri, tünnikiri,	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tumesinine (potisinine) 2. Pruun 3. Külm tumepunane (vaarikapunane) 4. Helepruun (kahekordne lõng!) 5. Rohekaskollane (hele kollakasroheline?), hele sinepitoon... 6. Beež (taimse tooniga valge) 	<p>Tekist jäi teine pool kinkijale. Enne kinkimist harutas õmbluse lahti. Teinud kinkija vanaema Eva Kuiger Suure-Jaani khk. Vastsemõisa v. Jüri-Matsi t. Kinkinud M.Simson Suure-Jaani khk. Olustvere v. Reegnedi k. Pakasaare t. Viljandi raj. Olustvere k/n Paala kolhoos. Esemel vanus kinkimisel üle 100 aasta (1959)</p>
16.	ERM A 293:224, kolmelaidne tekk	1860	Pikkus 164–169 (varieerub), üldlaius 141	47	53	30	Kõrged triibuga poolitatud „lauajalad“, pandlad, hammastikut ruudustik, sitikad.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vaarikapunane (külm) 2. Tumesinine 3. Heledam sinine (tundub samast potist) 4. Potiroheline (näha, et sinisega kollase peale värvitud), heledaks pleekinud või siis ongi üsna hele. 5. Mustjaspruun 6. Naturaalne valge 7. Tumekollane 	<p>Korjatud 1906-1911 a. kunstnik Kristjan Raua poolt. Vanus 50 a. S.-Jaani kih. Lõhavere vallast pärit. Ostetud Tallinnas juunil 1910 a. Hind 350 kop. Äärtel hall villane pits.</p>

17.	ERM 2062, laiukatke	1853	Tüki pikkus 87	46– 46,7	36	30	Vahetriibuga sitikad, pandlad, poolikud sitikad, hammastikus t ruudustik.	Mahedad looduslikud värvid: 1. Helepruun 2. Tumepruun 3. Tumesinine 4. Heledam sinine 5. Potiroheline 6. Kollane 7. Naturaalvalge puuvillane	Ümbervõtmise teki tükk. Tehtud Lõhavere vallas, Kõidama kõrtsis, S.- Jaanis. Saadud S.-Jaani alevist, 58 a. vana. Teinud Eeva Kohv. Kodune töö. Värvid- puu punane hapu piima vedeliku sees leotatud kollane - karikakardegas roheline - koerputke õitega sinine - potisinine, valkjam sinine vähem potis hoitud. Tekk oli 2 laiast koos ja kuni 5 küünart pikk. Korjatud 1911 a. Hind 20 k.
									
18.	ERM 15413, kahelaidne tekk	1863	Pikkus 174	54– 55,5	45	36	Kirjad väga kulunud, raske tuvastada. Keskjoonega sitikad, sitikad, hambakirjast ruudustik, pandlad	1. Külm punane (tume) 2. Tumesinine 3. Heledam sinine 4. Heleroheline (samblakarva) 5. Mahe kollane 6. Tumepruun 7. Valge	Muuseumisse toodud 02.07.1914. Tegemis- või leiukoht - Suure- Jaani kih. Olustvere v. Kurnuvere k. Uuetta t. Kinkija/müüja - Jüri Tõnisson, Kurnuvere k. Uuetta t. Vanus 51 a. "Putukapunane" "potisinine" "karikakrakollane".
									

19.	Heimtali Muuseum HM AR 317, laiukatke	-	Katke kõrgus 17,3	47,5	66	40	Sitikad, pandlad.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tumepunane 2. Tume samblaroheline 3. Tumesinine 4. Helesinine 5. Oranž 6. Mahe helekollane (tooniga valge) 7. Must 8. Naturaalvalge puuvillane 	Üleandja Valve Alamaa
									
20.	VM 3137/E212, laiukatke	-	Pikkus 88 cm	54,5	64	28-34	Sitikad, pandlad ja hambad.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tumedam punane 2. Potisinine 3. Samblaroheline 4. Helesinine (taevasinine) 5. Naturaalvalge 	Suure-Jaani „ümmervõtmise teki” tükk sitika ja hambuline kiri Saadud: Suure-Jaani; vald Vastemõisa, küla Paistu koguja: Mikk, August üleandja: Niidri, Liisu
									

21.	VM 1900/E242, kahelaidne tekk	1870	Pikkus 268 cm, üldlaius 100	49–51	47	32	Sitikad, pandlad	<p>1. Tumesinine (potisiinine) 2. Vaarikapunane (tumedam) 3-4. Kaks tooni kollast – sinepikollase moodi on laiemates triipudes ja tuhmim/heledam on sitikates 5. Beežikas toon või tumenenud naturaalvalge 6. Tumepruun</p> <p>Valmistamiskoht: S- Jaani khk, Olustvere v, Tissi talu. Valmistamisaeg: 1870. Valmistaja: teadmata. Saadud: Ann Köögardal, eluk Viljandi khk, Uue- Võidu v, Naano t. 06.03.1936.</p>	<p>Ümmervõtmise tekk, sõidu tekk, villane, kahelaidne, niidest sõtkutud kirjaga. Tekk olnud uuest pärast hästi eredavärviline, nüüd vähe luitunud. Kantud sõidukil kirikusse või külasse minnes ümber pää või ümber õlgade. Kantud ühekordselt. Kui ümmervõtmise tekk istudes ümber võtta, siis ei ulata selle äär mitte istmiku alla - kuhu teda vaja ei olegi - sest istealune on niikuinii soe, kuid selle eest katavad pikad teki otsad jalad hästi ära, saab isegi otsad keerdu ümber jalgade panna. Kuna vanaste ei ole tarvitatud karvatekki-saanitekki, oli jalgade katmine sõites ümmervõtmise tekiga hää ja otstarbekohane võte. Tekki kantud nii talvel kui suvel ilusa ilmaga kokkupandult põlvedel. Kirikusse sisse minnes kantud tekki kokkupandult käe (käte) pääl. Tekk on naisterahvaste kõnne.</p>
-----	----------------------------------	------	--------------------------------	-------	----	----	---------------------	--	--

22.	VM 10457:3 E 1847, neljalaidne tekk	enne 1900	Pikkus 127– 129 cm (varieerub). Laius 178 (neli kokku- õmmeldud laidu) <i>Originaalpikku s seega oli u 356 cm.</i>	44– 44,5	60	38–40	Sitikad, pandlad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Punane 2. Samblaroheline 3. Tumesinine (potisiinine) 4. Heledam sinine 5. „Klassikaline” kollane (tumedam) 6. Naturaalvalge 7. Pruun (lambapruun?) 8. Lilla (tume sirelililla) 	Valmistamiskoht: S- Jaani khk, Käspre t. Valmistaja: Kadri Adamson (surn. 1935). Selle ümbervõtmise rätiku olla Kadri ise kattevaibaks lõiganud. Kadri oli Marta Toobali tädi ja pärandas teki Martale, kes andis selle annetajale.
23.	VM 9266, kahelaidne tekk	1800- 1850	Pikkus 295 cm, üldlaius 102	51	46	29–30	Sitikad, pandlad, hammastest ruudustik, laia kesktriibuga poolitatud sitikad. Iga 6. lõim jämedam.	TAUSTAVÄRV PUUDUB! <ol style="list-style-type: none"> 1. Sügavpunane 2. Kollane 3. Sügavsinine (kaks eri tooni, üks kahvatum) 4. Roosakaspunane 5. Potiroheline 6. Naturaalvalge 7. Must 	Eesti Suure-Jaani; vald Vastemõisa, küla Kibaru

24.	Laiukatke Christi Küti erakogust	-		56,5	63	48	Kesktriibuga sitikad, pandlad, hammastest ruudustik	<ol style="list-style-type: none"> 1. Külm punane 2. Tumesinine 3. Heledam sinine 4. Tume potiroheline 5. Kollane 6. Pruun 7. Valge 	Suure-Jaani khk.
25.	VM Helma Praksi mustrikogust nr 13, laiukatke, LIHTTRIIBULINE	Vanus 160–170 a 1970ndate 1	Laius 48 (laiemas osas; kuna tükk väljalõigatud, siis kitsama osa laius 16,5). Kõrgus kõrgemast kohast 51.	Vähemalt 48	72	30	-	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tumesinine 2. Madarapunane 3. Tumeroosa 4. Sinepiroheline 	Pruudi sõba Sürgaverest. Saadud: Puiatu Salu talust A. Martinsonilt (sünd. Paas) Vanus 160-170 a.

PILISTVERE khk								
26.	ERM A 198:3, katke	1820	Pikkus 27, laius 11–14 (varieerub)	50	21-24	Hambad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lillakaspunane (tume) 2. Rohekaskollane 3. Tumedam kollane 4. Pruun 5. Sinine (potisinine, keskmine toon) 6. Beež 7. Sinakasvalge? Väga pleekinud sinise tooniga hele lõng. 	Vanus olla 100 a. Teinud perenaine Leena Pajo, Pilistvere khk. Kabala vld. Villevere kl. Martina tl. Kinkin. Mihkel Hendrikson, sama kl. Lepiku tl.
								
27.	ERM 15351, katke	1830	Laius 39 cm, pikkus 23–24	50	28	Pandlad, hambad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Tumesinine (küllaltki tume, aga mitte mustjas) 2. Beežikas (toonitud valge) 3. Tumepunane (vaarikapunane) 4. Potiroheline 5. Kollakas heleroheline 6. Tumeroosa (lähedane vaarikapunasele) 7. Kollane 8. Naturaalvalge linane 	Korjatud 2.VII.1914. Esemel valmistanud Anu Pelt Pilistvere kih. Esemel muuseumile kinkinud Mari Põhi, Suure-Jaani KHK. Alt-Turu t. "Potisinine, kaseleheroheline (kollaseks pleekinud)"
								

28.	ERM A 113:14, laiukatke	1890	Tüki kõrgus 11	56	58	27	Toimne kaldkiri, omapärased sitikad, sitikad, pääsusabakir i	1. Väga tume sinine 2. 2 tooni punast: üks on „punasem“, teine on vaarikapunane , kaldub roosa poole. Punasem punane on kirjades: kaldu minevad kirjad ja sitikad. Vaarikapunane on ühevärvilistes triipudes. 3. Kahvatu helesinine 4. Hele samblaroheline 5. Linane	Niisuguste kirjadega olnud vanasti hobuse tekid. Vanus üle 30 a. Kodus tehtud. Kinkin. Aliise Epru, Pilistvere khk. Vana-Põlts.vld. Vitsjärve kl.
									
29.	ERM A 688:90, kolmelaidne tekk	1890	Pikkus 154– 157	48,5	45	36	Sitikad, poolitatud tagurpidi sitikad, tünnikiri.	1. Erepunane 2. Tumesinine 3. Heledam sinine (sama toon, värvitud samas potis? – värv kinnitunud veidi ebahühtlaselt) 4. Valge 5. Mahe kollane 6. Tumepruun 7. Tume potiroheline	Tekk on saanud Anna Pärnalt, Imavere v. Kureküla. Tekk on kootud u. 1890 a. Esemekinkis Aino Kärt, EM-i korrespondentide võrgu 50. aastapäeva tähistamisel 14. aprillil 1981. a.
									

KÕPU khk									
30.	ERM A 172:7, katke	1840ndad	Pikkus 56–58	54	37	28	Poolikud sitikad, pannaldest ruudustik, hambad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Lillakaspunane 2. Beežikasvalge (taimedega toonitud valge?) 3. Tumesinine 4. Kollane (sinepikollane) 5. Tuhm heleroheline 6. Pruun 7. Helelilla 8. Naturaalvalge 9. Hele potiroheline (ainult laiu alguses 3 triipu) 	Vanus 70 - 80 a. Tehtud ja kingitud Kõpu khk. S.-Kõpu vl. Uia tl-s teinud kinkija mehe vanaema.
									
31.	ERM 5819, tekilaid	1867	Pikkus 134 cm	48–50	66	48 (punane), 36 (sinine)	Sitikad, poolikud sitikad, tünnikiri	<ol style="list-style-type: none"> 1. Vaarikapunane 2. Rohuroheline (tumedam) 3. Tumesinine 4. Helesinine 5. Lambapruun (mustjas) 6. Naturaalvalge 7. Mahe kollane 8. Helelilla (vanaroosa-poolne) 	Muuseumisse toodud 25.06.1912. Tegemis - või leiukoht - Kõpu kih. ja vald, Aratse talu. Kinkija/müüja - Tõnis Kuusik, Kõpu kih. ja vald, Aratse talu. Tegija - vana perenaine. Vanus 45 a. "Tekk oli kolme laidne. Poodi värvidega"
									

32.	ERM A 182:4/ab, kaks laiukatket	1860	Ühe tüki pikkus 81, teine 65	47–48	61	34	Sitikad, poolikud sitikad, tünnikiri	<ol style="list-style-type: none"> 1. Erepunane 2. Rohekassinine (tume türkiis või potiroheline) 3. Leheroheline (kollase peale värvitud sinisega) 4. Kollane 5. Pruun 6. Beež (sooja kollaka või roosaka varjundiga). 	Sängi teki osad, 2 tükki. Vanus 60 a. Teinud Ann Tuisk, Kõpu khk. S.-Kõpu vld. Vardja tl. Kinkin. Juuli Bachmann, Kõpu khk. S.-Kõpu vld Tõrama kl. ja tl.
33.	ERM A 182:5, kahelaidne tekk	1880	Üldpikkus 164 cm (üks laid pikem kui teine, st 155 cm)	45–46	64	36	Poolitatud sitikad ja poolikud sitikad, pandlad	<ol style="list-style-type: none"> 1. Erepunane 2. Tumepruun 3. Roheline 4. Tumedam taevasinine 5. Tumesinine 6. Kärts kollane 7. Kahes kirjavööndis on sissekoeks kasutatud ka kolmekordset puuvillast naturaalselt tooni lõnga 	Korjatud 1920 a. Vanus 40 a. Teinud Liisu Pärnits, Kõpu kih. S.-Kõpu v. Piiri t. Kinkis - Anna Riisenberg, sama talu.

34.	ERM A 182:2, kolmelaidne tekk	1870	Üldpikkus 180	?	61	26	Pandlad, sitikad, poolikud sitikad.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Külm tumepunane 2. Tumesinine 3. Roheline 4. Mahe kollane 5. Pruun 6. 3-kordne puuvillane 	Korjatud 1920 a. Vanus 50 a. Teinud ja kinkinud talunaine Ann Martinson, Kõpu kih. S-Kõpu v. Tõramal.
									
35.	ERM A 564:942, laiukatke	1859	Pikkus 126-127	49,5-50	71	26 (punane)	Poolikud sitikad, sitikad, tribuga poolitatud tännikiri.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Punane (soe) 2. Tume türkiissinine 3. Hele leheroheline 4. Tume samblaroheline (halli peale värvitud? – säbruline veidi) 5. Kollane 6. Kollaka tooniga valge 7. Vanaroosa / heleviolet 8. Kirsipunane (külm toon) 9. Helelilla 	"Vist emaema kootud. Emaema oli pärit Kõpu Tõrva talust. Oli sama lai, ainult 3-4 m pikk. Kirikus käies kanti käe peal ja mõnikord võetud ümber. Kodus värvitud lõngad, osalt poe, osalt taimevärvidega." Valmistanud Kõpu khk. Suure-Kõpu v. kinkija emaema, talutütar. Kinkinud Julia Laksberg, Kõpu khk. Puiatu v. Tünni t (Viljandi raj. Raudna k/n, Kalinini nim. kolhoos). Esemee vanus omandamisel üle 100 aasta (1959 a.)
									

36.	ERM A 745:18, kahelaidne tekk	1906	Pikkus u 190 cm (varieerub veidi)	47	57	28	Poolitatud sitikad, vahetäpiga sitikad, pandlad.	Värvid: 1. Erkpunane 2. Tumedam rohuroheline 3. Tumesinine 4. Heledam sinine (veidi türkiisi poole) 5. Valge 6. Must 7. Tumekollane 8. Tumepruun	Teki kodus Anna Kass (1880 - 1942), end. Bachman 1936 a.-ni, sünd. Vingissaar - S.- Jaani khk., tegi Kõpu kihelkonnas Joosi t. umbes 80 a. tagasi. Teki müüs Aabel, Aino (sünd. 1928 a.) 150 rubla eest, Kõpu khk. S-Kõpu v. Metsküla, Joosi-Vana Jüri t., nüüd Salu t. rahvasuus Viljandi raj. Vastemõisa k/n, Metsküla. "Eseme müüja ei ole näinud selle kandmist, kuid teab, et ema kasutas."
VILJANDI khk									
37.	ERM A 694:56, laiukatke	-	Pikkus 123	45- 45,5	68	40	Triibuga poolitatud tunnikiri, sitikad, poolikud sitikad, pannaldest ruudustik	1. Oranžikas erepunane 2. Lilla 3. Tumepruun 4. Tumekollane 5. Toonitud valge (rohekas-beežikas toon) 6. Virsikuroosa (vist hoopis beež) 7. Samblaroheline 8. Puuvillane valge	Eseme valmistaja teadmata. "Pallapöle üks laid. Kinkija mees leidis selle enne II MS-i hobusega Viljandisse sõites. Soojarätt harutatud kaheks pooleks, kasutati tugitooli kattena." Eseme kinkis Leida Vaher (s. 1915 a.), Viljandi raj. Kolga-Jaani k/n, Leri k. end. Kolga-Jaani khk. Võisiku v. Leri k. Vahtra t.

38.	VM Helma Praksi mustrikogust nr 23, kaks tekikatket	u 1830	Väiksem tükk mõõtudega 18x5, suurem tükk 33,2x13 (laius laiemas kohas, kitsamas 8,7)	-	58–59	38–40	Sitikad, pandlad.	<ol style="list-style-type: none"> 1. Punane 2. Heledam sinine 3. Tumesinine (mitte mustjas) 4. Hele (sambla)roheline 5. Naturaalvalge (mis on ajaga värvunud roosakaks punase kõrval) 6. Must (lambamust või -pruun?). 	Saadud M. Treufeldt'ilt. Kogutud 1970ndatel
									
39.	VM 9150:1 E 1846, kahelaidne tekk (mõrsjavaip)	1830- 1840	Servad eri pikkusega: pikem 199 cm, lühem 189 cm. Kogulaius u 95 (varieerub)	47–48	56	36	Sitikad, poolitava triibuga sitikad, pandlad, hammastest ruudustik	<ol style="list-style-type: none"> 1. Erkpunane 2. Samblaroheline (sarnane teiste tekkide rohelisega). 3. Helesinine (mahe) 4. Klassikaline tumesinine. 5. Must (sitikad) 6. Tuhm helekollane (taimedega toonitud valge) 	Villane ümbervõtmise vaip kootud mõrsjavaibaks, pärandatud emalt tütrele Valmistamiskoht: Viljandi khk, Pärsti v, Ärina t. Valmistamisaeg: 1830- 40. Valmistaja: Ann Kurik
									

42.	VM Helma Praksi mustrikogust nr 24, tekikatke	Vanus üle 120 aasta (1970ndat el)	16,5 x 23,3	-	45	24	Sitikad, pandlad, tännikiri + veel üks kuduja enda kujundatud kiri	1. Tumesinine (potisinine) 2. Punane 3. Heleroheline 4. Mahe helekollane 5. Must 6. helehall (väga hele, sinaka alatooniga). 7. Ühekordne linane või puuvillane	Saadud pr Laanelt.
									

LISA 2

Põhja-Viljandi ümbervõtmise tekid, mis ei olnud lähiuurimiseks kättesaadavad, kuid mille andmeid on seminaritöös kasutatud. Andmed: ERMi vaibakogu

Jrk nr	Eseme nr	Arvatav valmimisaeg	Mõõdud (cm)	Muuseumilegend
SUURE-JAANI khk				
1.	ERM 15335, kahelaidne tekk	-	92 x 111	Muuseumisse toodud 02.07.1914. Kinkija/müüja - Kadri Luukas, Olustvere v. Üldi küla, Turu talu. "Vähem kui pool tekipikkusest. Tekki kanti suurrätikuks üle pea, otsad sõites põlvedel. Nimetati "soojakatteks"". Värvid - kalivärvi ehk putukapunane (läheb märjaks saades mustaks), madarakollane, kaseleheroheline (värviti enne sini kiviga siniseks ja siis keedeti kaselehtedega libeda sees), potisinine (keedeti sinikiviga ummukses poti sees).
2.	ERM A 555:19, katke	1840	54 x 21	Vaiba valmistanud 1840 a. paiku Anu Kuldkepp Suure-Jaani khk. Taevere v. Väike-Turpsi talus pruuttekiks. Katkendi kinkis muuseumile 1952 a. suvel Mari Riik (end. Pilstvere khk. Kõo v. Võhmasaare k. Kullamaa t.) Suure-Jaani raj. Esimese Mai kolhoos. "Teki suurus oli 280 x 108 cm. Valmistaja poeg kinkis pool tekist pojale, teise poole tütrele. Poolest tekist oli Anu Kuldkepa tütre tütar valmistanud lamamistooli katte (foto EM-is)."
3.	ERM 15372, katke	-	-	Muuseumisse toodud 02.07.1914. Tegemisvõi leiukoht - Suure-Jaani. Kinkija/müüja - Mari Lepik, Miku t. saun. Tegija - Kai Leppik. "Koeraputke õie kollane kange lehelise sees keedetud".
4.	ERM 5046, katke		66 x 52	Muuseumisse 12.10.1912. Kinkija/müüja - Pr. Dr. Anna Lohk Vladivastokis. "Suure-Jaani kih. pärit".
PILISTVERE khk				
5.	ERM 8963, kahelaidne tekk	1822	pikkus 132	Muuseumisse toodud 1912. Kinkija/müüja - Leena Laur, Kabbala v. Väike-Villevere k. Mustassaare t. Vanus 90 a. "Naesterahvaste ümber võtmiseks".
6.	ERM A 293:222, kahelaidne tekk	-	144 x 130	Pilstvere kih. Kiriku külast ostnud kunstnik Kristjan Raud 1910. "Ümbervõtmise tekk".

7.	ERM A 509:2319, katke	-	51 x 31	"Vanaaegne käelkantav tekki osa" saadud 1920 a. Pilistvere kih. Kabala v. Liivoja saunikult Tikult. Valmistatud samas külas K.Tikk. Vanuse kohta puuduvad andmed." "Üle poole tekist on ära tarvitatud. Ristikirjadeks nimetatakse teki kirjasid. Kiriku minnes võeti käe peale, kui ilm läks viluks võeti ümber. Kodus tehtud."
8.	ERM A 509:2389, kahelaidne tekk	1841	127 x 120	Müünud 1921 a. Pilistvere kih. Paaksima k. Jõesaare t. Kõo v. Tehtud Pilistvere kih. Kõo v. Koksvere k. Mustamatsi t. Vanus omandamisel 80 a. "Nüüdse suure rätiku asemel ümber võtmise tekk."
9.	ERM A 694:57, katke	-	15,5 x 67	Eseme kinkis kinkija abikaasale, kes sündinud 1913 a., vanatädi Brafman. Ta oli pärit Kõo vallast. Kinkija harutas pallapoole kaheks osaks ja tegi sellest kaks patja. Eseme kinkis Leida Vaher (s. 1915 a.), Viljandi raj. Kolga-Jaani k/n, Leri k. end. Kolga-Jaani khk. Võisiku v. Leri k. Vahtra t.
10.	ERM 564:785, kahelaidne tekk	1859	136 x 122	Valmistatud Leena Kees ca 1859 a. Pilistvere khk. Vana-Põltsamaa v. Vitsjärve k. 125 rbl. eest (vanas vääringus) müünud kolhoosnik William Kees, sünd. 1884 a. Pilistvere khk. Kabala v. Laeva k. Põltsamaa raj. Ollepa k/n, kolh. "Leninlik Tee" "Kiriku minnes on tekk kokkupandult olnud käe peal."
11.	ERM A 564:767, katke	1889	51 x 28	Teki on valmistatud kinkija ema Eva Nõmm 1889.aastal Pilistvere khk. Kabala v. Laeva k. Saare t. Põltsamaa rajoon, Ollena k/n, kolh. "Leninlik Tee". Kinkinud samas kolhoosnik Elise Leis, 60 a. vana (1959). "Tekist oli tehtud padi, millest osa on kingitud katkend."
12.	ERM A 564:771, katke	1889	70 x 51	Valmistatud kinkija vanaema ema Pilistvere khk. Kabala v. Sagevere k. enne 1839 aastat. Kinkinud kolhoosnik Alvine Järv, 65 a. vana (1959), Pilistvere khk. Kabala v. Uurla k. Mullikmarga t. Põltsamaa raj. Ollena k/n, kolhoos "Leninlik Tee". "Valmistaja oli Sagevere koolmeister Jääritsa tütar, abiellus Sagevere k. suurtaluniku perepojaga."
13.	ERM A 555:20, katke	1870	23 x 25	Vaiba valmistatud 1870 a. paiku Ann Viilip Pilistvere khk. Võhmasaare k. Kullamaa t. Muuseumile kinkinud 1951 a. suvel samas, praeguse administratiivse jaotuse järgi S-Jaani raj. Esimese Mai kolhoos. Ese muuseumile üle antud T. Võtme kaudu 1953 a.
14.	ERM A 509:1436, katke	1873	8,3 x 54	Saadud 1923 a. Pilistvere kih. Vitsjärve k. Juuda t. Madli Epsult. Valmistatud samas. Vanus omandamisel 50 aastat.

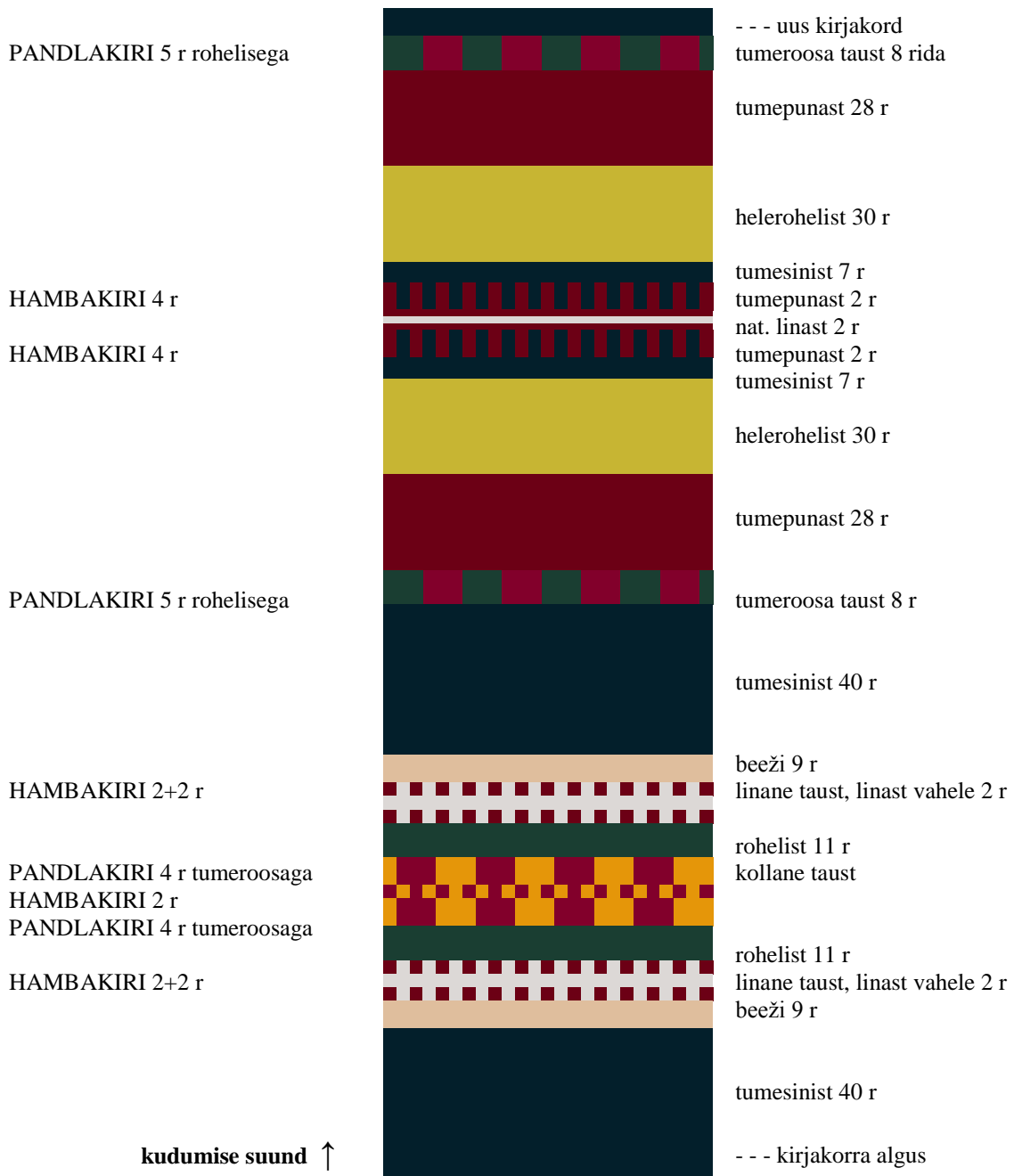
15.	ERM 8841, katke	1847	-	Muuseumisse toodud 1912. Kinkija/müüja - Juula Sander, Kabbala v. Aukamäe t. Asja vanus omandamisel - 65 a. "Lõngad on kusepoti sinise ja putuka punasega värvitud"
KÕPU khk				
16.	ERM A 229:6, katke	-	81 x 59	"Kantud ümber pää; olnud 20 tolli lai ja 8 küünart pikk." Kõpu khk, Suure-Kõpu vald. Kirjad on loodud. Sarnaseid koetud enamasti Suures - Kõpus.
17.	ERM A 154:38, katke	-	pikkus 95	Kinkin. Ed. Riisemberg, Kõpu khk. Puiatu vld. Pinska tl.
18.	ERM 3629, katke	1851	-	Tehtud Suure-Kõpu vallas. Kingitud Helme kih. 60 a. vana. Korjatud 1911. Kinkija Liisa Koff.
19.	EVM E 158:141	-	48 x 67	Ümbervõtmise tekk - kaks laidu õmmeldi otsapidi kokku, oli pikem kui vooditekk. Üks ots võeti ümber pea, teine ulatus jalgadeni. Kuulus Hilda Saareperale (1897-1975), kes elas Tõnise t. Helme v. Helme khk. 1975 muuseumi kogumistegevus Eesti Kõpu; vald Puiatu, küla Väike-Kõpu, talu Põldmäe üleandja: Hansmann, Marie (1901), isanimi Mihkel.
VILJANDI khk				
20.	ERM 17948, tekk	1794	-	Viljandi Muuseumisse toodud 23.11.1914. Kinkija/müüja - Liisa Sakh, V.-Võidu v. Paderi t. Tegija - vanaema? Vanus 120 a.
21.	ERM 17931, tekk	1874	-	Muuseumisse toodud 23.11.1914. Kinkija/müüja - Kadri Andrei, Päre v. Matsi t. Vanus 40 a.

LISA 3: Tekikirjade joonised

1. ERM 15403, Suure-Jaani khk

2. ERM 15351, Pilistvere khk

Iga koekirjareala järel kootakse
1 labane taustarida.

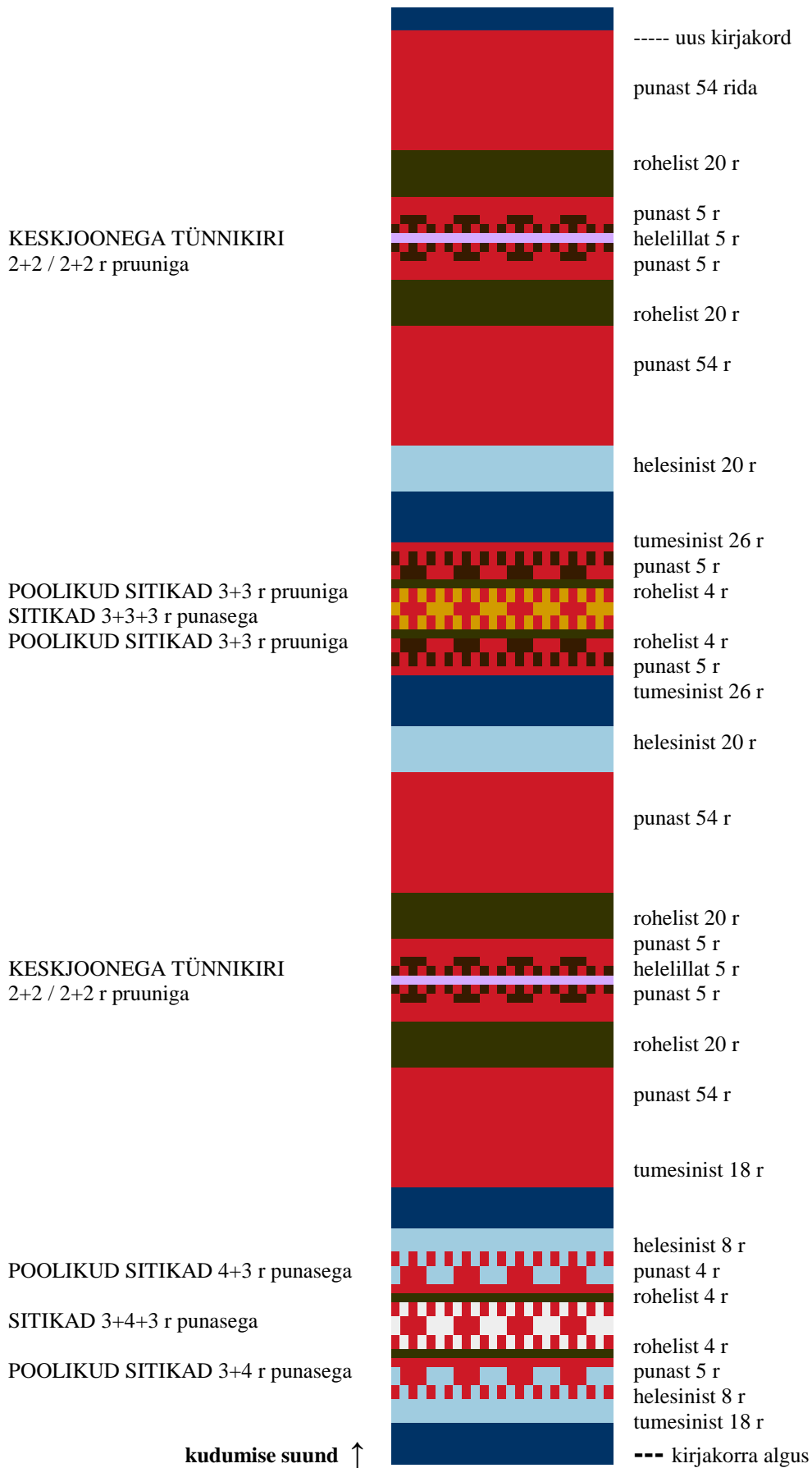
3. EVM E 89:17, Viljandi khk

		- - - uus kirjakord
		heledamat sinist 12 rida
KESKJOONEGA POOLITATUD SITIKAKIRI 3+4 / 4+3 r		rohelist 4 r
		
		
		heledamat sinist 12 r
		tumesinist 22–30 r (varieerub)
SITIKAKIRI 3+4+3 r		kollast 2 r
		kollast 2 r
PANDLAKIRI 4 r rohelisega		punast 12 r
KESKTÄPPIDEGA SITIKAKIRI (hambakiri) 3+3 / 3+3 r valgega		keskel 2 r tumesiniseid täppe
PANDLAKIRI 4 r rohelisega		punast 12 r
		kollast 2 r
SITIKAKIRI 3+4+3 r		kollast 2 r
		tumesinist 22–30 r (varieerub)
		heledamat sinist 12 r
KESKJOONEGA POOLITATUD SITIKAKIRI 3+4 / 4+3 r		rohelisega 4 r
		
		
		heledamat sinist 12 r
		punast 30 r
		rohelist 18 r
KESKTÄPPIDEGA SITIKAKIRI (hambakiri) 2+2 / 2+2 r punasega		tumesinist 4 r
		keskel 2 r tumesiniseid täppe
		tumesinist 4 r
		rohelist 18 r
		punast 30 r

kudumise suund ↑

Iga koekirjarea järele kootakse
1 labane taustarida.

4. ERM 5819, Kõpu khk

SUMMARY

The objective of the present seminar paper is to give a consolidated overview of the rectangular striped weft shawls used in the northern part of Viljandi County as a phenomenon in the Estonian tradition of national costumes, along with the technical aspects, as well as those related to the stylistics, wearing traditions, and other relevant features.

The seminar paper maps the number of weft shawls retained in museum collections originating from the northern part of Viljandi County as much as possible (considering the fact that there during the research access to the collections maintained by the Estonian National Museum was limited) and answers the raised research questions. My research showed that the amount of striped weft shawls is quite plentiful – I studied 41 shawls or fragments and identified at least 20 more objects to be studied in the future.

When starting my research it was not as yet known whether striped shawls had been present in other Estonian regions besides the northern part of Viljandi County, as well. It was interesting for me to discover that such shawls have also to a small extent been worn elsewhere, for example on the island of Muhu.

The next task was to map the time of completion and use of such shawls. According to the data gathered by national costume researchers up until now, square shawls displaced all other types of shoulder shawls in women's wardrobes in the first half of the 19th century. However, based on the object collection data I was repeatedly reassured that in the northern part of Viljandi County striped weft shawls were still made and worn in the second half of the 19th century as well as in the beginning of the century.

In the course of research it also became evident which term was used to refer to the weft shoulder capes worn in the northern part of Viljandi County. Instead of the common and well-known terms used elsewhere in Estonia the people in that part of Estonia had their own term for these items, namely *a wrap-up blanket*.

The most characteristic features of the weft shawls used in the northern part of Viljandi County are, based on my research, the fine semi-woollen weave (loom reed on average 55, and weave 32 yarns per cm) and the design of the weft patterns on the blanket. In addition, the blankets are characterised by a double-width cut, repeated elements in the use of colour and

often also signs of the change of the function of the objects in the course of time (the turning of shoulder shawls into a blanket cover or some other type of home textile).

I found great pleasure in working with such beautiful and masterfully crafted items. Hopefully weft wrap-up blankets will also find their way back to the national costumes made today in the northern part of Viljandi County – the necessary stylistic characteristics and technological aspects thereof have been discussed in the present study and are now available to the makers of national costumes.